תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם · מלבי״ם באור המילות · כתובים

מלבי"ם באור המילות על איוב

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלבי"ם באור המילות על איוב

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלבים-באור-המילות-על-איוב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק ג 4
פרק ד 7
פרק ה 10
פרק ו 14
פרק ז 17
פרק ח 19
פרק ט 21
פרק י 23
פרק יא 25
פרק יב 27
פרק יג 29
פרק יד 31
פרק טו 33
פרק טז 36
פרק יז 37
פרק יח 39
פרק יט 41
פרק כ 42
פרק כא 44
פרק כב 46
פרק כג 48
פרק כד 49
פרק כו 51
פרק כז 52
פרק כח 54
פרק כט 56
פרק ל 57
פרק לא 59
פרק לב 61
פרק לג 62
פרק לד 64
פרק לה 66
פרק לו 67
פרק לז 70
פרק לח 72
פרק לט 73
פרק מ 75
פרק מא 77
פרק מב 79

פרק ג

פסוק ג

הורה. י"מ שהוא מבנין הפעיל, שגבר הזכר גורם הריון, וכן על ברכות הורי, וי"פ שהוא ע"מ פֻּעַל, שנקלט הריון של גבר, או הוא בינוני לנקבה, שנעשית מיד הרה, מן גבר, ומלת **גבר** מציין שעתיד הולד להיות גבור כמ"ש חז"ל מלאך הממונה על ההריון לילה שמו ואומר חכם יהיה או טפש גבור או חלש, ומלת אמר מוסב על הלילה.

הלילה גזר שיקלט הריון. וימליץ כאלו עומד באמצע הזמן שבין ההריון והלידה, ומקלל ליל ההריון בלשון עבר ויום הלידה בלשון עתיד:

פסוק ד

נהרה. התבאר אצלי ששם נהרה מורה על האור הבוקע דרך צמצום על נקודה אחת, כמו את המנהרות אשר בהרים, ויל"פ ג"כ שבא על אור העליון האלהי השופע על נקודה פרטית למטה, ומזה הביטו אליו ונהרו, שבא על אור השמחה או השכינה השופע על הפנים, וזה נראה מפעל יפע שבא על הופעה רוחנית בכ"מ. ובזה מציין האור בג' מדרגות,

- א) שבא מלמעלה מן ה' אל גלגל היומי ואל השמש, ועז"א **אל ידרשהו אלוה ממעל**,
- ב) מה שיופיע ויתקבץ על הכדור עצמו למטה, עז"א **אל תופע עליו נהרה**. שזה אור שני הבא מן השמש (שקבל אור אלוה) למטה,
- ג) שיהיה חשך גם למטה בסבת אדים וענים, עז"א **יגאלוהו חשך וצלמות**:

פסוק ה

יגאלוהו. י"מ מענין גאולה שהגאולה נקשר עם הקורבה, שחשך וצלמות יהיו גואליו וקרוביו, וי"מ מענין טינוף ולכלוך, כמו וכל מלבושי אגאלתי, ויגואלו מן הכהונה, שקרוב עם ענין גיעול:

עננה, הוא שם הקיבוץ, קבוצת עננים, וע"כ בא בלשון נקבה כמו והדגה אשר ביאור מתה, כרתו עצה (ירמיה ו'):

כמרירי, הכ"ף שורש מענין חמימות: כמו עורנו כתנור נכמרו, ומזה כי נכמרו רחמיו, חמימות הרחמים:

פסוק ו

אפל, גדול מחשך, שהחשך משמש גם בלילה שיגיה בו אור הירח, והאופל יצייר שאין בו שום נוגה (כמ"ש ישעיה נ"ט ט', עמוס ה' י"ח):

יחד. עתיד מהקל, ושרשו אחד, ודגש הד' לתיקון הקריאה, לפי שהמלה מלעיל, וד"ק.

במספר ירחים, לילות של הירח, ויל"פ במספר הירחים המאירים בכל חדש שהם כ"ז או כ"ח צורות ירחיות בהבטתו אל השמש, לא יבא רק יהיה כליל כ"ט או ליל שלשים שאין בו אור הלבנה כלל:

פסוק ז

גלמוד, הוא יותר מבדד, שמציין שלא יתחבר אל שום אדם, כמו ואני שכולה וגלמודה, וחז"ל בר"ה שכן בכרכי הים קורין לנדה גלמודה:

פסוק ח

יקבוהו אוררי. הקללה עצמה נקרא אירור, ופרישת הקללה על העצם המקולל בא בלשון נקבה מענין פרישה, ומשתתף עם נקבה שכרך עלי, שפורש ומבאר דבריו היטב:

ערר. פעל נגזר משם ערירי:

ולויתן מענין חיבור, כמו הפעם ילוה אישי אלי, והכינוי מוסב על חבור האיש והאשה לזווג, או שבא על חבור היום והלילה, שאוררי יום יקבו גם הלילה שחבור היום והלילה העתידים יהיה ערירי שלא יוליד תולדות, ור"ל במליצה על המתחבר ומזדווג בהם שיהיה ערירי:

פסוק ט

בעפעפי שחר. הב' הוא ב' הכלי, שרואה בעיני השחר, ויען השחר אין לו עינים גמורים רק האור בוקע בו מעט כרואה אור דרך עפעפיו, תפס לשון בעפעפי, אל יראה אור על ידי עפעפי השחר ובאמצעותם:

פסוק י

לא סגר. מוסב על הלילה:

דלתי בטני, הם הדלתות שבם יכנס אל הבטן, ולרוב מורה סגירת הדלת שלא להניח לזר ליכנס אל תוך הבית, וקרא בטן אמו בטני, שהוא הבטן שהיה מיוחד למשכנו כ"ז העבור:

פסוק יא

מרחם אמות, מבטן יצאתי ואגוע. הרחם מציין מקום ששם יוצא הולד, ור"ל מסבת הרחם, וכן ירמיה (כ') אשר לא מותתני מרחם, ומבטן יצאתי הוא אחר היציאה, ויש הבדל בין אמות ובין אגוע, המיתה תצויר גם ע"י סבה, כמו ע"י חניקת הרחם, אבל הגויעה היא מחולשת הכח ואפיסת החיים, עז"א אם לא מתי על ידי סבת הרחם הי"ל לגווע אח"כ ע"י חולשה:

פסוק יג
עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי. המנוחה הוא הפך התנועה, והשקט הוא הפך הרוגז, והמנוחה קודם להשקטה, שתחלה ינוח הגוף מתנועתו ואח"כ תנוח הנפש מרגזה, כמ"ש נחה שקטה כל הארץ (ישעיהו י"ד:ז'), לא שקטתי ולא נחתי (לקמן ג'), ועז"א שאם ישנתי אז והיה לי מנוחה, עתה כבר הייתי במעמד ההשקטה. וגם ר"ל הלא גם עתה אם אשכב יהיה לי השקטה מן הרוגז שיש לי, כ"ש שהיה טוב אם ישנתי או שהיה לי מנוחה, כי על הנפל לא יצדק שם שכיבה שצודק רק מיתת הגדולים שעמד והלך ובניותו על עפר ישכב, ולא יצדק על הנפל רק שינה, וכן לא יצדק עליו השקטה, כי אין לו רוגז, רק מנוחה מן התנועה, ועתה כשימות ישכב מן ההליכה, וישקוט מן הרוגז:

פסוק יד
עם מלכים. כל המאמר נמשך על מלות לא אהיה. והנפל הוא פחות מן העולל, שהעולל כבר נולד, ועי' בפ':

פסוק יז
רגז היא תכונה נפשית המעכרת מנוחת האדם במדות נפשו ותהלוכותיה:

פסוק יח
שאננו. גדר מלת שאנן הוא בשאין מטריד ומחריד מבחוץ, וזה הבדלו מן שקט שלו, כמ"ש בכ"מף

פסוק יט
שם הוא. נמשך למלת יחד, יחד שם הוא ר"ל שוים כאחד:

פסוק כ
עמל, **מר נפש**. עמל ממלאכה ועבודה, והוא רוצה בחיים בלילה בעת המנוחה, רק מואס האור ועת העבודה, והמר נפש מואס חיים ביום ובלילה:

פסוק כא
ממטמונים. המ"ם היא מ"ם המקום, כמו משם חפר אוכל:

פסוק כב
השמחים אלי גיל ישישו. מבואר אצלי בכ"מ שהשמחה והגיל הם בלב והששון הוא הפעולות החיצונות שיעשו להראות השמחה בגלוי, כמו תוף ומחול ורקוד, והשמחה היא התמידית, והגיל מורה על דבר מתחדש, כמו מציאה ובשורה טובה וכדומה, אמר השמחים על מציאה שהוא גיל ודבר מתחדש, לא לבד ישמח בלב כי גם ישישו בגלוי על מציאה זו, ולמ"ד לגבר מורה על הקנין **שימצאו קבר לגבר** שיקבר שם:

פסוק כג
ויסך בעדו. הוא שסוכך דרכו מן הצד שלא יוכל לצאת, כמו הנני שך את דרכך בסירים, ר"ל שנטל ממנו הבחירה וא"י לצאת ממאסרו, וגם אינו יודע את דרכו שהולך עליה להזהר מן המכשולים שיש שם:

פסוק כד
אנחתי. מצויר כעצם מופשט ההולך ובא ועמד לפניו, כמו ונסו יגון ואנחה, ויתכו, בא על המסת דבר נקפא, כמו ומטר לא נתך ארצה:

פסוק כה
פחדתי ויאתיני, יגורתי ובא לי. הפחד הוא מדבר בלתי ידוע ומקורו בדמיון המפחד, והמגור הוא מדבר ידוע ומקורו הוא בהדבר עצמו. ר"ל שתחלה הרגיש פחד ולא ידע ממה מפחד, ועתה יגור מדבר ידוע, שכבר ראה הרעה שבאה עליו. ויש הבדל בין אתא ובין בא, שאתא מציין הביאה המוחלטת, ובא מציין גם הביאה הבלתי מוחלטת כמ"ש בכ"מ, והפחד כבר אתא, אבל המגור על העתיד עוד לבא אליו, לא בא עדיין רק מוכן לבא:

פרק ד

פסוק ב
הנסה דבר. מלת דבר הוא הנושא, ור"ל דבר ממקרה העולם ודבר רע, כמו כי שלום לך ואין דבר (ש"א כ' כ"א), מציין דבר הרע כעצם מופשט שמנסה א"ע לבא על האדם להרע לו:

פסוק ג
(ג-ד) **ידים רפות תחזק. וברכים כרעות תאמץ**. ברכים כורעות הוא יותר מן כושל, שהוא ע"י דבר אחר, והכושל והכורע ברגליו הוא יותר מידים רפות, שזה נופל לגמרי. והוסיף במליצתו גם **כושל יקימון מליך**, וגם ברכים כורעות תאמץ, והאימוץ הוא יותר מן החיזוק, והסדר תמיד חזק ואמץ. וכן אמר (ישעיהו ל"ה:ג') חזקו ידים רפות וברכים כושלות אמצו:

פסוק ה
תבא אליך, תגע עדיך. במ"ש תגע מוסיף שלא באה עדיין אליו ממש, רק נוגעת אליו. ובמ"ש עדיך, מוסיף שגם לא נוגעת אליו בעצמו רק עדיו סמוך לו, לא בעצמו ממש,

שמלת עד מציין לרוב עד ולא עד בכלל (עמ"ש הושע י"ד ב'), ועז"א **ותבהל**, כי הלאות לא יצדק רק אם כבר סבל את הרע ונלאה ממנה:

פסוק ו

כסלתך, תקותך. המקוה מקוה להשיג דבר טוב, והכסל הוא הבוטח שלא יגיע אליו רעה, כמ"ש כי ה' יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד (משלי ג':כ"ו-כ"ז) והיראה תמנעהו מלעשות רע, מפני כסלו שלא יגע לו רע, והתום דרך יעשה טוב מפני התקוה להשיג טוב, ונגד מ"ש בשבחי איוב, תם ישר, אמר תקותך ותום דרכיך, ונגד מ"ש ירא אלהים וסר מרע, אמר יראתך כסלתך.

פסוק ז

נקי אבד, ישרים נכחדו. הנקי יציין שהוא בפ"ע נקי מחטא, הגם שיוכל להיות שבני אדם יחשדו אותו, וזה ההבדל בין נקי לצדיק, שהצדיק יציין שהוא צדיק בדינו בעיני בני אדם, וכמ"ש בסנהדרין (דף ל"ג ע"ב) מנין ליוצא מבית דין חייב ואמר אחד י"ל ללמד עליו זכות מנין שמחזירין אותו, ת"ל נקי אל תהרג, (ר"ל הגם שיצא חייב הוא נקי וי"ל זכות) ומנין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד י"ל ללמד עליו חובה מנין שאין מחזירין אותו ת"ל וצדיק אל תהרוג, (ר"ל הגם שאינו נקי באמת הלא יצא צדיק בב"ד), ויש הבדל בין אבד ובין נכחד, שהנכחד הוא בערך בני אדם שמכחידין מציאותו, ובזה משתתף עם הוראתו הפשוטה על ההכחשה, ולפ"ז הנקי יצוייר שיכחד, שבני אדם שאין יודעים שהוא נקי יכחידו ויכחישו מציאותו, אבל לא יצוייר שיאבד, והישרים שהם ישרים גם בפני בני אדם, לא יצוייר שיכחדו, כי כולם יודעים ישרם וצדקתם:

פסוק ח

חורשי און וזורעי עמל. העמל מציין יגיעת הנפש, והאון מציין הכח שלא במשפט, ומציין ההכנה לעשות און וגזל בשם חרישה, שהיא הכנה אל הזריעה, ואחריו תעמל נפשם לשמור האון שיעשה פרי, כמו שהזריעה בא אחר החרישה, שהיא שמירת האון בלב ובמחשבה ורוב המחשבה בו וזה קורא בשם עמל, שלכן יגדל פרי חטאתם עד יבוא להם עת הקציר לקצור פרי מעשיהם ולקבל ענשם:

פסוק ט

מנשמת אלוה יאבדו ומרוח אפו יכלו. הרוח גדול מן הנשימה ושבא על הוצאת נשימת האף לחוץ, כמו אשום ואשאף יחד (ישעיה מ"ג י"ד), והרוח הוא הרוח הכולל הנושב, והכליון גדול מן האבדה, שהאובד נמצא באשר הוא שם, והכלה אינו עוד במציאות,

ויאמר, כי מנשימה קלה של אלוה יאבדו ממקומם ומנחלתם, ומרוח הגדול של אפו יכלו לגמרי מן העולם:

פסוק י

(י-יא) **שאגת**. מלת יכלו שבפסוק הקודם נמשך לשתים, מרוח אפו יכלו, (יכלו) שאגת **אריה וקול שחל**. וכן **שני כפירים נתעו** נפעל משורש לתע כמו מלתעות כפירים, כמו נלתעו, ונפל למ"ד פ"א הפעל ונשלם בדגש, כמו שיהיה בשורש לקח, ור"ל יעקרו מלתעותיהם, כמו מְסַקֵּל מְשָׁרֵשׁ ודומיהם. אריה ושחל הם גדולים, וכפירים הם הקטנים, וליש מין גדול באריות, ולביא כולל הנקבה שי"ל גורים, כמ"ש (נחום ב'):

פסוק יב

שמץ. מעט מן המעט. וכן מה שמץ דבר נשמע בו (לקמן כ"ו י"ד) **מנהו**, כינוי הנסתר. בה' וא"ו במלות כמו בפעלים:

פסוק יג

בסעיפים, הם המחשבות ההולכים בלולים בלי סדרים רק מתפצלים בתגבורת הרעיונים לרגלי המדמה, כשעיפי האילן, וכן סעפים שנאתי (תהלות קי"ט):

פסוק יד

פחד, **ורעדה**. הרעד הוא רעידת הגוף מרוב הפחד (עמ"ש ישעיה י"ט ט"ז):

פסוק טו

תסמר. שערותי עמדו כמסמרות מרוב הפחד:

פסוק טז

דממה וקול. וכן קול דממה דקה (מלכים א י"ט:י"ב) האנק דום (יחזקאל כ"ד):

פסוק יז

האנוש מאלוה יצדק, **אם מעושהו יטהר גבר**. יש הבדל בין אנוש ובין גבר, אנוש מציין החולשה, וגבר מציין הגבורה, שנגד מ"ש מאלוה, יאמר הכי אנוש החלוש והקטן יצדק נגד אלוה הגדול הגבור והנורא, ונגד מ"ש מעושהו, תפס שם גבר, שלפ"ז מחוייב בעבודה יתירה יותר כפי שהוסיף לו טובה שבראו גבר נאזר בגבורה וחיל ויש הבדל בין יצדק ובין יטהר, שהצדק הוא כשלא חטא כלל, והטהרה תהיה אחר הטומאה, או כשבא על החטא הוא שיטהר מחטאתו ע"י תשובה, כמו לטהר אתכם מכל חטאתיכם, וע"ז מוסיף שאחר שא"א שיצדק בלא חטא ועון הגם שתאמר שמצד שהוא אלוה יוכל לטהר מן החטא ע"י חרטה ותשובה, מצד שהוא עושהו והחטא הוא כפית טובה, מ"מ א"א שיטהר כלל ולא יסלח לו בלא יסורין:

פסוק יח
עבדיו, מלאכיו. המלאך נכבד יותר מן העבד, שהוא ישולח בשליחות של כבוד והוא קרוב למלך (עי' ישעיה מ"ד כ"ו), ולפ"ז בא פה שם עבדיו על הגלגלים, ומלאכיו על המלאכים שהם גבוהים מהם במעלה, והם המוכנים לשליחות מה' בענינים שהם למעלה מן העבודה הקבועה שהיא עבודת הטבע הסדורה משמת ימי בראשית אל עולם הגלגלים ותהלה פי' מענין הארה, (ומלת לא נמשך לשנים, לא ישים תהלה), כמו בהלו נרו עלי ראשי, וי"מ מענין הוללות וסכלות, ונשתנה משקל השם להבדיל בינו ובין תהלה לדוד, ועי' במכלול:

פסוק יט
אף, כמו אף כי, כמו כל שכן. יסודם הכינוי מוסב על הבתים, שיסוד הבתים הוא בעפר, שהוא קל מן החומר שהחומר מתדבק והעפר הוא דק, כי נוצרו מזרע לחה ורפויה, וכן כינוי **ידכאום על הבתים**, שהעש והתולע יחריבו אותם:

פסוק כ
מבלי משים, טעמו כמו מבלי ישים, ובא בהוה, שר"ל שע"י שאינו משים שיאבדו לנצח לכן יוכתו מבקר לערב, וכבר בארנו (ישעיה נ"ו) שמלת נצח מציין הזמן הנצחי של הרוחניים, כמו זמן הנשמה שהיא למעלה מזמן הזה במצוין במלת עולם, ורמז ע"כ שע"י יסורים זמניים ינצלו מאבדן נצחיי שהיא אבדן הנשמה, רק שעקר הוכוח נוסד להצדיק השאלה של צדיק ורע לו גם בחיי הגוף, לכן בא ברמז:

פסוק כא
נסע, נפעל, **יתרם**, עשרם וקנינם, כמו והניחו יתרם לעוליהם (תהלות י"ז), וגם ר"ל שהקנינים הם מותרות אל האדם בלתי מוכרחים לאשרו האמתי ומלות מבלי משים שבפסוק הקודם נמשך גם לכאן, מבלי משים ימות ולא בחכמה:

פרק ה

פסוק א
קרא היש עונך. העניה שבא אחרי קריאה, היא מה שעונים למתפלל וקורא לישועה, כמו בקראי ענני אלהי צדקי, המלך יעננו ביום קראנו.
וקדושים הם צבא מעלה, ואשמע אחד קדוש מדבר (דניאל ח':י"ג) אל נערץ בסוד קדושים:

פסוק ב

לאויל יהרג כעס, ופותה תמית קנאה. אויל הוא המסתפק בחקי החכמה ובפנות האמונה, כמו שהתבאר בספר משלי, והוא מלא כעס על הנהגת העולם, כמ"ש קצר רוח מרים אולת, קצר אפים יעשה אולת, שהוא אינו מושל ברוחו, והכעס הזה יהרגנו, והפותה הוא המתפתה ע"י תאותו, ובו תגבר הקנאה משלות הרשעים, שיתקנא בם להיות כמוהם. ויש הבדל בין הריגה ובין מיתה, שהמיתה יאמר גם על מיתה טבעיית, והריגה בא ע"י סבה מבחוץ. והכעס יהרוג את האויל דרך עונש על שמכעיס את ה', אבל הקנאה תמית את הפתי בטבע, כי רקב עצמות קנאה:

פסוק ג

משריש נוהו. שם נוה בא תמיד על נאות דשא, והושאל אל משכן האם מנוה צאן כמ"ש בכ"מ, ולכן בא אצלו פעל משריש, ומלת ואקב בא בהסגר, ראיתי משריש נוה פתאום, **ואקב נוהו פתאום**, ר"ל פרשתי ענשו של זה וסופו, כמו נקבה שכרך עלי:

פסוק ד

ירחקו בניו מישע. מ"ש רחוק מרשעים ישועה הוא דרך עונש שהישועה תתרחק מאתם, ומ"ש פה ירחקו מישע הוא בדרך הטבע שהם יהיו רחוקים מישע בטבע.

בשער, מציין מקום המשפט ששם יושבים הזקנים והשופטים, כמו ובועז עלה אל השער, ואל תדכא עני בשער (משלי כ"ב כ"ב):

פסוק ה

אשר. מ"ש אני ראיתי נמשך לכל המאמר, אני ראיתי אויל משריש (אני ראיתי) **אשר קצירו רעב יאכל**. (אני ראיתי) **אל** (אשר) **מצינים יקחהו**. והגם שאחר פעל ראה בא תמיד מלת את, הראיה דפה היא ראית השכל, כמו הבטה שנקשר עם מלת אל בכ"מ, כמו ועיניו אל קדוש ישראל תראינה (ישעיהו י"ז:ז'), כאשר ראיתי לצור (הושע ט' יג), רעב, בינוני פועל: מצנים, הן הקוצים. כמו לצנים בצדכם (במדבר ל"ג כ"א), ושאף, מענין בליעה, והושאל מן שאיפת האויר שאפה רוח (ירמיה ב' כ"ד).

צמים קשרים של **חילם**, כמו מבעד לצמתך:

פסוק ו

כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל. העפר הוא על האדמה והצמיחה מציין צמיחת הזרע בתוך האדמה מבפנים, והיציאה הוא מה שיוצא מעומק האדמה דרך העפר ומתגלה בחוץ, וע"כ הוסיף שלא לבד שלא יצא לחוץ, כי גם לא יצמח בתוך האדמה, כי לא יקלט הזרע כלל, וכבר בארנו (ד' ח') שהאון מציין הפעל הנעשה בכח וחמס, והעמל

מציין התכונה הנפשיית ורוע המחשבה, וע"כ מיחס אל העמל שהוא צומח בעומק המחשבה, הצמיחה בעומק האדמה, ואל האון הפעליי המתגלה בחוץ, היציאה מעפר:

פסוק ז

בני רשף, כחות רוחניות אשיות, כמו לחומי רשף, רשפי אש, והוא ציור אל רעת הכחות השמיימיות, הנוזלים מן הכוכבים ומשטריהם:

פסוק ח

דברתי. מלשון הנהגה, כמו ורעו כבשים כדברם, ידבר עמים תחתינו:

פסוק ט

גדולות ואין חקר, נפלאות עד אין מספר. הגדולות הם חקי הטבע המתמידים וידוע שאין להם מספר, אבל חכמי הטבע יחקורו בם, ויחשבו כי ישיגו חקיהם ודרכי הטבע ע"י חקירה ועיון לכן אמר שבאמת אין להם חקר. והם נשגבים מחקר החכמים. והנפלאות הם הנסים היוצאים מגדר הטבע, וידוע שאין להם חקר, אבל הלא נחשב כי יש להם מספר, כי שדוד הטבע הוא על המעט, לכן אמר שגם הנפלאות אין להם מספר, כי יתמיד להנהיג הנהגה השגחיית למעלה מחקי הטבע, בנסים נסתרים מתמידים עד אין מספר:

פסוק י

הנותן מטר, ושולח מים. לא נמצא פעל שלח אצל מטר, רק פעל נתן, כי המטר לא יבא מאתו ע"י שליח רק בבלי אמצעי, ואצל שטף מים בא פעל שלח, וישלחם ויהפכו ארץ (לקמן י"ב ט"ו), ויש הבדל בין ארץ וחוצות, שהחוץ מציין מה שאחורי הבתים מן הצד, ויצייר שכלל הארץ היא מוכנה אל המטר, רק מקומות מועטים שהם חוץ מן טבע הארץ ולא למטר השמים ישתו מים, לשם שולח מים בנחלים, כמ"ש כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא וכו' ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה, כי המטר מה' בעצמו ומי נילוס ע"י שליח של השגחתו:

פסוק יא

לשום שפלים למרום. פרשתיו כדעת העקרים על הגבהת הצמחים ועלותם לרום ע"י המטר, וגם כיון כפשוטו שע"י המטר יתעשרו אביוני אדם האכרים עובדי האדמה מברכת הארץ, **והקודרים** מני רעב יושעו:

פסוק יב

(יב- יג) **מחשבות, תושיה. עצת**. הסדר הוא מחשבה, עצה, תושיה. תחלה חושב על הדבר, ואח"כ מתיעץ לבחור האמצעיים המובילים אל התכלית, כמ"ש (ישעיה י"ד ובכ"מ) וכשיעלה בידו המעשה נאמר שעשו ידיו תושיה, שתושיה היא ישות המעשה

היוצא לפועל ע"י טיב העצה, וה' מפר המחשבה שלהם עד שלא יגיעו לכלל עצה, וכ"ש שלא יעשו תושיה, ויש הבדל בין חכמים ובין ערומים, שהערום יודע חקי החכמה רק יערים על דברים פרטיים בערמה איך לעשותם על נכון להפיק התכלית הנרצה, כמ"ש כל ערום יעשה בדעת, וערום יבין לאשורו, וה' יפר מחשבותם בל יגיעו לידי עצה ותושיה. והחכם הוא יותר מן הערום שהוא יודע חקי החכמה, ובעת יתהלכו בתמימות תלוה עמהם השגחת ה', אבל כשיטו מן החכמה אל הערמימות, ילכדם ה' עם ערמה, שהערמה עצמה שהכינו להפיק רצונם בה ילכדו ואז עצתם נמהרה ולא יפר אותה רק ימהר אותה מצד שהם **נפתלים**, כמו פתיל, הנפתל ועקש, והנפתל הוא יותר מן עקש:

פסוק טו

מחרב ומפיהם, ומידיהם של החזק, וחזק בא כשם המין:

פסוק טז

ותהי לדל. הדל מעולה מן האביון כמ"ש בכ"מ. ואם יושיע האביון כ"ש שיש תקוה לדל.

פסוק יז

יוכיחנו אלוה, **ומוסר שדי**. מבואר אצלי שיש הבדל בין מוסר לתוכחה, שהתוכחה היא בדברים, ובא לרוב בין אנשים שוים והמיסר אוסר את הנפש ע"י הכרח של יסורים או פחד עונש, או בא מן הגדול אל הקטן, ואצל ה' יבא גם תוכחה עם יסורים, ויש הבדל שהתוכחה היא בנחת ובא לרוב להשיבו מדרך הרע בעתיד, והמוסר הוא בעונש קשה ובא לרוב על חטא העבר, וציינתי מקומותם (ירמיה ב' י"ט), ומבואר בכל הספר ששם שדי מציין היכולת המוחלט לשדד המערכה וליסר ביסורין קשים ונגד הטבע וכדומה, ושם אלוה מציין רוממות האל לבד, וע"ז ציין המוסר בשם שדי, הגם שבא המוסר בחוזק וכשוד משדי יבא, **אל תמאס**:

פסוק יח

ויחבש. הוא שכורך ואוגד סביב המכה ומקום המכאוב שלא תתפשט חוץ מגבולה, (עמ"ש ישעיה א' ו'), והמכה צריכה חיבוש והמחץ צריך רפואה על העבר, כמו מחצתי ואני ארפא (דברים ל"ב:ל"ט), ומחץ מכתו ירפא (ישעיהו ל':כ"ו):

פסוק כ

ברעב. הב' הוא ב' הכלי עם הרעב, וכן ב' במלחמה:

פסוק כא

בשוט. מלת בשוט מקור, בשוטט, או יהיה שם, מענין שוט ושבט, עם שבט הלשון תחבא משוד:

פסוק כב
לשד ולכפן. שם שוד בא על השדוד, חמס ושוד. ועל השבר, שוד ושבר. ואמר ולא תירא משוד היינו משדוד, לשוד ולכפן היינו שבר ורעב, ושם כפן בא על תאות המאכל הבלתי נמצא כמ"ש יחזקאל (י"ז ז'), וריק"ם פי' כפן כשהמעות ביוקר, ורלב"ג פי' כשאוצרי הפירות אוספים התבואה ומיקרים השער:

פסוק כג
חית הארץ, **חית השדה**. חית הארץ הם המצויים בישוב, וחית השדה הם המצוים במדבר. ומוסיף והולך במליצתו:

פסוק כד
אהלך, **נוה**. הנוה הוא נוה צאן ובאמצעו יש אהל רועה, ובמליצי האהל מציין ביתו עם אשתו ובניו, והנוה מציין נכסיו וקניניו, ושלום באהל ואין חטא וחסרון בקנינו, ותחטא מענין חסרון כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים:

פסוק כה
זרעך. **וצאצאיך**. הצאצאים הם הקטנים בכ"מ, ותרגומו בני בניא:

פסוק כו
כעלות גדיש, היו מציירים הקבר כגדיש, לרמז שנדמה לתבואה שאחרי נקצרה מגבבים גדיש ליבשה, ואז יכניסוה לגורן לדוש, כן שם יתיבשו ויתפרדו חלקים הלחים ואז היה ליקוט עצמות, וז"ש תבא בכלח, היינו עם הלחות, ועז"א (לקמן כ"א) והוא לקברות יובל ועל גדיש ישקוד:

פרק ו

פסוק ב
ישאו יחד. שעורו לו ישאו יחד. ר"ל ישקלו בשוה, והותי, שברי:

פסוק ג
לעו. נשחתו, ויל"פ ששרשו לוע, ובא על הנעת הלחי במרוצה לדבר, וכמ"ש ישעיה (נ'ד'):

פסוק ד
חמתם. ארסם, כמו חמת תנינים ור"ל רוחי שותה את חמתם, כמו ומחמת שדי ישתה (לקמן כ"א כ'):
יערכוני, מענין ערוך מלחמה, ומצייר בעותי אלהים כעצם מופשט הלוחם אתו:

שדי, אלוה. אלוה מציין העצם הנשגב מצד גדלו, ושדי מציין תקפו לשדד הכל ולענוש ולעשות כחפצו:

פסוק ה
בלילו. כמו בליל חמיץ יאכלו, שבוללים מאכל השור ממיני ירק ותבואה ומספוא:

פסוק ו
חלמות. מין ירק שיש בו ריר הרבה (כמ"ש בכלאים פ"א):

פסוק ז
כדוי. דבר הזב מן לחמו ומאכלו, והושאל מן אשה דוה, נדת דותה, שהוא דבר המאוס הזב מן הבשר. וי"פ ששרשו כד, כמו כד הקמח ובא גם ע"מ כדה, כמו בהרבה שמות שבאו בלשון זכר ונקבה, והרבים כדוי (כמו מן קצה קצוי חגא חגוי הסלע, ואת הקשות אשר יוסך בהן (שמות ל"ז:ט"ז), הכדים שבו ישים את לחמו, ר"ל כלי מאכלו תמאן נפשו לנגוע בהם, כי קץ במו:

פסוק ט
יתר. משרש נתר, כמו מתיר אסורים שיתיר ידו מעלי בל יאחז אותי שלא אמות ויבצעני, יגמר חיי, מדלה יבצעני (ישעיהו ל"ח:י"ב):

פסוק י
ואסלדה. לשון חכמים יד סולדת, כויית היד:
בחילה. מענין פחד וחיל, וגם י"פ איך אתנחם ואני נכוה בחיל ורעדה. ר"ל אני מתפחד מאד, פן לא יחמול אם לא **כחדתי אמרי קדוש**, שאם אקבל דבר הנבואה בשם קדוש שאמרת, לא יחמול ולא ירצה להמיתני, כמו שאמרת בנבואתך שעוד אחיה, ומזה אני מתירא, גם י"פ חילה מענין תפילה, כמו ויחל משה, ר"ל אני מתנחם ואני מתפלל בהתלהבות גדול שלא יחמול עלי רק יתר ידו ויבצעני, כי לא כחדתי אמרי ה' קדוש ונורא, יעשה זאת לי לבל יחמול רק ימיתני תכף, וזאת נחמתי:

פסוק יג
תושיה. כן קורא הנבואה הזאת שנבא אליפז, שהתושיה היא אחרי העצה ובא גם על דברי החכמה האמתיית, כמו יצפן לישרים תושיה, לי עצה ותושיה:

פסוק יד
נדחה ממני למס. הלמ"ד למ"ד שאליו אל המס, ר"ל הממסס, והוא פעל יוצא ומ"ם מרעהו, שורש, כמו ויקח שלשה מרעים דשמשון, וחסד מענין חרפה, כמו פן יחסדך שומע (משלי כ"ה:י'):

ויראת שדי יעזב, יל"פ ג"כ מענין ויעזבו את ירושלים עד החומה (נחמיה ג':ח'), ור"ל שבזה ירצה לחזק את יראת שדי הנופלת לחזקה ולאמצה:

פסוק טו
כאפיק נחלים. כמו כאפיקים בנגב אפיקי מים, שהם המים הנמשכים:

פסוק טז
הקודרים, בעת הקפאון יושחר ויכהה מראה המים, וכן השמים התקדרו בעבים, יתעלם פעל יגזר משם עולם, שמורה על הנצחיות, וההתפעל מורה על המדמה שידמה שהשלג ישאר עלימו לעולם:

פסוק יז
יזורבו משתתף עם צרבת כמו צרבת השחין הוא שהבשר ימס ע"י האש, ומלת **נצמתו**, היינו שיותר הקשר, כי צמה מענין קשר כמו מבעד לצמתך ושאף צמים חילם, ופה ר"ל שהותר הקשר שע"ז מורה הנפעל, שכן בהרבה שרשים ישמשו דבר והפוכו, כמו משרש מסקל וכדומה:

פסוק יח
ילפתו. האחיזה בכח, כמו וילפות שמשון (שופטים ט"ז:כ"ט). ר"ל דברים הנמצאים בדרכם יאחזו מהם:

פסוק כ
עדיה. הכינוי על הבטחון. שהוא שם מופשט נקביי, ומבואר אצלנו שחפר גדול מבושה, מוסיף כאשר באו עד הבטחון חפרו פניהם בטמון:

פסוק כא
הייתם לו. כמו לולי אלהי אברהם היה לי, ר"ל הייתם בעזרתו:

פסוק כב
הבו. משתתף לפעמים עם תנו, ונבדל ממנו במה שהבה מורה שיזמין לתת לו, כמו הבה לנו לחם, היינו שתכין בשבילנו, וכן הבו מקניכם, וכן פה ר"ל שיכינו פדיון נפשו:

פסוק כג
מלטוני. בלא פדיון מן הצר, כי הצר לא ירצה לקחת פדיון נפשו, והעריץ הוא גבור תקיף לשא"א להמליטו מידו בכח, תפדוני בממון:

פסוק כד
שגיתי. היא שגיאה עיונית שזה המבדיל בין שגה ובין שגג כמ"ש בס' התו"ה (ויקרא ס' רמ"ג) וע"כ אמר **הבינו לי**:

פסוק כה
נמרצו. נתפרשו ונתבארו היטב, אמרי יושר, מציין היושר כעצם מופשט, כמו תום ויושר יצרוני.
יוכיח, בא לפעמים על בירור הדברים, כמו אותה הוכחת לעבדך ליצחק:

פסוק כו
הלהוכח. ר"ל להוכחה וראיה.
ולרוח, מענין רוח נבואה שזה אחד משתופי שם רוח.
ואמרי נואש, כמו ותאמרי נואש (ירמיהו ב׳:כ"ה), דברים של מה בכך:

פסוק כח
הואילו. יואל הבא על הרצון מורה שרוצה בדבר שלא רצה בו תחלה ומתחיל לרצות כמ"ש הושע (ה' י"א):

פסוק כט
אל תהי עולה. מצייר העולה כעצם מופשט שלא תהיה במציאות, אבל שובו עוד ותראו שבהעולה יש צדק:

פסוק ל
בלשוני. הלשון מציין הדבור התבוניי כמ"ש בכ"מ, ודבור כזה אם בא בזיוף הוא מעול באמונות ודעות, ומלת הוות מציין הויה רעה, ובא פה על צד המליצה על הטעות והסכלות, או י"ל שבר כמו שהוא בכ"מ, ור"ל איני טועה לא בעיון ולא בשברי ומכתי, ושאני משיג שאין לי רפואה עוד:

פרק ז

פסוק א
צבא. בא גם על הזמן, כי מלאה צבאה (ישעיהו מ׳:ב׳), כל ימי צבאי (לקמן י"ד י'), והוא על משך הזמן הקבוע לאיזה דבר, שמציין קבוצת חלקי הזמן הרגעים והשעות והימים כצבא, שהם קיבוץ אישים להיות חיל כללי, ור"ל שיש להאדם משך זמן קבוע כמה יחיה עלי ארץ:

פסוק ב
כעבד, **כשכיר**, העבד קנוי לזמן, קבוע או בלתי קבוע, כמו עבד עברי, עבד כנעני. והשכיר מושכר למלאכה ידועה:

פסוק ג
הנחלתי. מבנין הפעל שקבלתי את הירחים לנחלה, והירחים הם נתנו לי מנה **לילות עמל**. מציין שאיבוד זמן הכולל קבל נחלת עולם, ועי"כ יקבל עמל פרטי בכל לילה, ור"ל כי בעלי הכאב ימצאו מנוחה בלילה ע"י השינה, רק שע"י כאב היום יתחקה הכאב על כח הדמיון ויבהלהו גם בשינה, עד שבשכבו יאמר מתי אקום. ומדד ערב, משורש נדד:

פסוק ד
ערב נשף. ערב מתחיל מהערבת השמש, ונשף בא על זמן הצמצום המבדיל בין יום ללילה שיזרח בו כוכב הנשף בין בתחלת היום בין בתחלת הלילה, כמ"ש חז"ל ברכות ד' תרי נשפי הוו:

פסוק ה
רגע. פי' המפ' מענין בקיעה, וכן רוגע הים (ישעיה ל' נ"א) על רגעי ארץ (תהלות ל"ה), ולפי פירושי בכ"מ, לא בא פעל רגע מענין בקיעה רק פה, ולכן טוב יותר לפרש גם פה מענין מנוחה ומרגוע, עורי י"ל מנוחה מן הרימה, אחר שכבר נמס ואיננו, ולכן רק הבשר התלבש מהם, **וימאס** כמו וימסם, שלפעמים יבא הא' תמורת אות הכפל, כמו אשר בזאו נהרים ארצו (ישעיהו י"ח:ב'):

פסוק ו
קלו מני ארג. מליצה זו התבאר בפרטות ישעיה (סי' ל"ח) קפדתי כאורג חיי עמש"ש:

פסוק ז
רוח חיי. כמו רוח הולך ולא ישוב, תצא רוחו ישוב לאדמתו. לראות, תשורני. שור הוא הראיה מרחוק, בעת שעין רואי לא תשורני אף מרחוק, אז לא אראה עוד גם מקרוב:

פסוק ח
רואי. שם, **עיניך בי**, ראיית עין שאחריו ב', מורה על הפלאה ועיון בדבר היטב, עיניו בגוים תצפינה, באובי ראתה עיני:

פסוק יא
(יא-יב) **אדברה**, **אשיחה**. הדבור יהיה בהשכל ודעת, וביחוד יציין הדבור והוכוח בארך ובראיות, והשיח הוא הדבור הפנימי הנפלט שלא מדעת, כמו כי שיח וכי שיג לו, וע"כ אמר אדברה בצר רוחי, כי הרוח יציין ג"כ רוח השכל, ויצייר שבטנו מלא ראיות

וויכוחים עד שרוחו צר לו המקום וע"י הדבור ירוח לו, כמ"ש לקמן אדברה וירוח לי, והשיח הוא במר נפשו, מצד מרירת נפשו יפליט דברים בלי דעת, ונגד השיחה אמר **הים אני**, כי לעצור השיחה הוא לעצור בעד הטבע, ונגד הדבור שהוא ברצון אמר **אם תנין**, כי התנין פעולתו ברצון:

פסוק יג

ערשי משכבי. הערש עשוי בתמונה מיוחדת למשכב החולים והחלשים, והמשכב כולל כמ"ש עמוס (ג' י"ב) תהלות (ו'). ישא בשיחי, כמו ונשאו עליך בניהם קינה (יחזקאל כ"ז ל"ב)ס:

פסוק יד

חלומות חזיונות. החלום מודיע לו את העתיד, ע"כ אמר **וחתתני**, כי נשבר לבו ע"י בשורות רעות והחזיון יראה לו צורות מבהילות שנבעת מפניהם וע"כ אמר תבעתני:

פסוק טו

מחנק, שם ע"מ מפעל, דבר החונק, ומלת ותבחר נמשך לשלשה, (ותבחר) מות, (ותבחר) מאסתי, ר"ל את אשר מאסתי:

פסוק יח

ותפקדנו, **תבחננו**. הפקידה הוא אחר הזכירה, שהוא לעשות לו איזה דבר טוב או רע, והבחינה נרדף עם נסיון, שיבחננו בכל רגע לדעת תכונתו וענינו:

פסוק כא

לא תשא פשעי, **ותעביר על עוני**. הכתוב אומר (מיכה ז':י"ח) נושא עון ועובר על פשע, שהעון שהוא עוות השכל והמינות והכפירה הוא קשה יותר מפשע, שהוא המרידה בלא כפירה בשרשי הדת, וע"כ אינו עובר על עון שהוא שימחול אותו מכל וכל רק נושא וסובל אותו וכמש"ש אבל איוב שהיה בטוח מפשע ומרידה, אבל לא מעון וכפירה, כי בתלונותיו הכחיש שרשי האמונה העקריים, אצלו היה העון קל מפשע לכך אמר בהפך:

פרק ח

פסוק ג

משפט, **צדק**. המשפט הוא כפי הדין, והצדק הוא לפי היושר לפנים משורת הדין בהשקף על העת והמקום והנדונים כמ"ש בכ"מ, ואם מסר ההנהגה להמערכה בכלל מצד שא"ל יכולת ובזה עוות משפט הכולל זה נגד חק האל, ששם האל יורה על התוקף והיכולת, ואם עוות צדק פרטי הנוגע לך הוא נגד שם שדי שמורה השגחתו הפרטיית:

פסוק ד
וישלחם. מן העולם, כמו תרע לאומים ותשלחם, וי"מ תהרגם כמו בשלח יעבורו, שיהרגם בחרבו:
ביד פשעם. כמו כאשר דבר ה' ביד משה, ויושיעם ביד ירבעם:

פסוק ה
תשחר אל אל, ואל שדי תתחנן. שחר. מורה הבקשה והדרישה המתמדת שמבקש דבר שנעלם מאתו, וזה אל אל הגבוה שמציאותו נעלם, והחינון מורה שמבקש מתנת חנם וחסד וחן, וזה אל שדי שמורה על השגחתו האישית שמצד זה א"צ לשחרו כי הוא נמצא אל האדם רק צריך חינון:

פסוק ו
זך, וישר. הזך הוא בלא פסולת. כמו שמן זית זך, ר"ל נקי מתכונות רעות גופניות, והיושר הוא בבינה כמ"ש בפי' משלי ור"ל נקי מדעות כוזבות באמונה, זך בשכל המעשי, וישר בשכל העיוני:
ושלם. מענין תשלומין שישלם טובה תחת הצער, וגם מענין שלום שיהיה לך שלום מן הרע, וגם מענין שלימות שיסיר כל חסרון, ובזה כלל כל החמשה דרכים שבארתי בענין התמורה, שאם לשלם לו טוב תחת רע, הוא מענין תשלומין, אם מענין שיעמול ועי"כ ישיג טוב, הוא מענין שלום, ואם להסיר חסרון בעתיד. הוא מענין שלימות, והפנים האחרים רמז במ"ש כי אתה תשחר אל אל, ובמ"ש כי אתה יעיר עליך:

פסוק ח
לחקר אבותם. מה שחקרו אבותם:

פסוק יא
היגאה - היגדל בגובה?
וכן **ישגא** - כמו (תהילים צ"ב:י"ג): **כארז בלבנון ישגא**.
גומא - הוא אחד עם אגם, והוא גדל במים, ובכל-זאת צריך **בְּצָה**, שהוא עפר מתדבק לח ששם גדל, כמו (ירמיהו): **הטבעו בבוץ רגליך**.
ובאחו אמר שצריך מים, מה שאין צריך לומר בגומא, שידוע שגדל במים:

פסוק יב
באבו - כמו (שיר השירים): **לראות באבי הנחל**, בעוד שהצמח רך ולח, כמו (שמות): **אביב**.
ייקטף - הקיטוף הוא בידיים, והחציר גדל במקום יבש, כמ"ש ישעיהו טו.

פסוק יד
יקוט, פי' מענין כריתה. וי"פ מענין כמעט קט, שכסלו נעשה קטן וחלוש.
כסלו, **מבטחו**, כבר התבאר (ד' ו') שהכסל הוא הבטחון מן הרע, והתקוה או הבטחון כולל גם אל השגת הטוב. ור"ל **שמבטחו** דומה **לבית עכביש**, שהוא ארוג מחוטים היוצאים מגוף העכביש, כן מבטחו אין לו שורש רק בעצם דמיונו, וקוריו לא יהיו לבגד וכאין נחשב, כי אין לו סמיכה רק בכח דמיונו הכוזב:

פסוק טו
יחזיק בו. להקים נפילתו, כמו וכי ימוך אחיך והחזקת בו, ועז"א ולא יקום, שאחר שלא עמד ונפל לא יקום מנפילתו, והוא מקביל נגד מ"ש אשר יקוט כסלו שהוא הבטחון מן הרע, אומר שלא יעמוד ויפול, ונגד מ"ש ובית עכביש מבטחו שהוא הבטחון אל התקומה והטוב, אומר שלא יקום:

פסוק יז
על. טעמו כטעם בעבור, וכמו על אודות:
יסבכו. יתערבו זה בזה, כמו ונקף סבכי היער, נאחז בסבך בקרניו.
יחזה, מענין גבול, כמו ועם שאול עשינו חוזה (ישעיהו כ"ח:ט"ו):

פסוק יח
יבלענו. מענין השחתה ועקירה:

פסוק יט
יצמחו, מוסב על השרשים שבפסוק י"ז:

פסוק כא
(כא- כב) **שחוק**. על הצלחתך. כמו אז ימלא שחוק פינו ותרועה על מפלת הרשעים, שונאיך ילבשו בושת על הצלחתך, ואהל רשעים איננו נגד התרועה:

פרק ט

פסוק ה
(ה-ט) **ולא ידעו**. למ"ש בפי' ר"ל שלא יוכלו לדעת בירור שהפכם **באפו**, כי הדעת היא הידיעה הברורה בלא ספק. אולם לדעת מניח הטעמים, טוב יותר לפרש שמ"ש מי הקשה אליו וישלם מוסב אל כל המאמר, ר"ל בעת שמעתיק הרים ולא ידעו, אז מי הקשה אליו להשיב לו ולאמר שהפכה באפו וישלם, שמי שיאמר אז שהיה באפו ולרעה הלא יענש עבור זה, כי באמת אינו מצד האף רק לטובת המציאות. וכן בעת **שמרגיז ארץ ממקומה**

מי הקשה אליו לאמר שהפכם באפו, וכן בעת שאומר לשמש **ולא יזרח**. וכן יל"פ שמוסב למטה שמעת שמעתיק הרים ומרגיז ארץ ואומר לשמש ולא יזרח בעת ההיא ע"י שהוא נוטה שמים לבדו, הוא **עושה עש כסיל** וכימה ומיסד עי"ז את המציאות הכללי:

פסוק י

גדולות, נפלאות. התבאר למעלה (ה' ט'):

פסוק יא

יעבור ולא אראה יחלוף ולא אבין לו, כבר בארתי (ישעיה ח') כי ההעברה היא בקביעות, והחליפה היא דרך עראי. ור"ל אם יעבור במנהג הטבעי הקבוע הגם שאבין שעבר לא אראה בעין, ואם יחלוף דרך עראי בענין הבלתי קבוע בטבע רק בא בדרך המקרה, לא לבד שלא אראה כי גם לא אבין:

פסוק יב

יחתף. מהירת הלקיחה בכח, וכן אף היא כחטף תארב, ובדברי חז"ל חטף בט' ומציין שחוטף מחברו ביד חזקה, **מי ישיבנו**, להשיב החטיפה מידו, ואף גם **מי יאמר אליו מה תעשה** אפי' בדרך שאלה:

פסוק יג

תחתיו. מוסב על האף, רהב, קורא כן את האף כאיש רהב ומתגאה ועוזריו הולכים שחוח תחתיו:

פסוק טו

אשר אם. כמו אם אשר, אם לא אענה אשר צדקתי, איך אתחנן בפרט למשופטי, שהשופט יעשה הכל עפ"י משפט ודין לא עפ"י חנינה:

פסוק יז

ישופני. יכתתני, כמו הוא ישופך ראש, וגם משתתף עם נשף, (כי בעלי הנו"ן ועלומי העי"ן משתתפים לרוב) נשיפת הסערה הגדולה שבו הפיל הבית על בניו:

פסוק יח

ממרומים. שם ע"ד ההפעיל מציין שממרים את אחרים המערבים עמהם:

פסוק יט

יועידני. ענין זמון מי יזמין אותו בעבורי למשפט והכנוי יורה לפעמים גם על יחס כזה:

פסוק כ

תם אני ויעקשני. שהעקשות הוא הפך התמימות (משלי י' ט', י"א כ'):

פסוק כג
למסת. מענין נסיון וכמ"ש כן פי' בעיקרים, ויש להוסיף שהיה דרכם לנסות את הנחשד ביסורים ואם מת ע"י היסורים דנו מזה שהוא חייב בדינו עז"א שאם השוט המית במקרה בכ"ז ילעג למסת נקיים ויוציא עליו משפט מעוקל שהיה חייב בדינו:

פסוק כה
מני רץ, **ברחו**. הרץ רץ אל מה שאליו, והבורח בורח ממה שממנו, כן הזמן ההוה בורח מן העבר ורץ אל העתיד:

פסוק כו
אניות אבה. מענין תאוה ורצון, וי"מ אניות עשויים מעץ לח וגומא מענין עודנו באבו, שהם הולכים במהירות כמ"ש ובכלי גומא על פני מים:

פסוק כז
שיחי, **פני**. השיח הוא הדבור הנפלט מן המצטער בלא דעת, ופני הוא הכעס והעצב שניכר על הפנים, **ואבליגה** הוא החזוק הפנימי כמ"ש (ירמיה ט'):

פסוק לד
אימתו, האימה הוא מפני ציור עצם גדול ומרומם, כמ"ש בכ"מ:

פסוק לה
אנכי עמדי. יל"פ אדברה עמדי כי לא כן אנכי, ר"ל שעכ"פ אדבר אל עצמי שאיני חייב ושלקיתי בחנם:

פרק י

פסוק א
נקטה. מענין מריבה, כמו ובתק וממיך אתקוטט, ועמ"ש (יחזקאל ו' ט'), שיחי, השיח הוא הדבור הנפלט מן המצטער שלא בכונה מתוך צערו, עז"א **אעזבה**, והדבור הוא מה שידבר ויתוכח בשכל ובכונה (כנ"ל ז' י"א):

פסוק ב
תרשיעני תעשה שאהיה רשע:

פסוק ג
הופעת. היא השפע השמיימית, כמו ואל תופע עליו נהרה:

פסוק ה
כימי אנוש, **כימי גבר**. מלת ימי מציין לפעמים ימים פרטים, ולפעמים מציין ימים כללים, כמו ויהיו ימי אדם אשר חי, כימי השמים על הארץ, ואנוש הוא החלוש, וגבר הוא הנאזר בגבורה. יאמר וכי ימיך כימים פרטים של אנוש, או גם הכי נוכל לומר ששנותיך הם כימים הכללים שחי בהם גבר גבור, למשל שנאמר שמספר השנים שחי אדם ונח יהיה אצלך שנה אחת:

פסוק ו
תבקש לעוני. ולחטאתי תדרוש. הבקשה היא אם הדבר נמצא, והדרישה יהיה להעניש, כמו דורש דמים, ודמו מיד הצופה אדרוש, והעון הוא עוות המחשבה שהוא נעלם וצריך בקשה, אבל החטא גלוי כי הוא במעשה, וא"צ בקשה רק דורש להעניש עליו, ועמ"ש בפי':

פסוק ז
על. מלת על בסבה, בעבור שידעת כי לא אחטא:

פסוק ח
עצבוני. כמו עשינו לה כונים להציבה (ירמיהו מ"ד:י"ט) העצב נבזה (שם כ'), ונעלם מלת אשר, ידיך אשר עצבוני:

פסוק ט
כחמר. החומר אינו מתוקן עדיין שאז נקרא חרס משנצרף בכבשן, וקודם שנצרף בעודו חומר מוכן להעשות ממנו כל כלי כחמר ביד היוצר (ירמיהו י"ח:ו'):

פסוק יב
שמרה. מוסב על הפקודה פקודת ה' וציויו שמרה את הרוח בל יצא מן הגוף:

פסוק יג
ואלה. מוסב על עוני וחטאתי שהזכיר בפסוק ו':

פסוק טו
שבע. מקור, לשבוע קלון, וכן וראה כמו וראות:

פסוק טז
ויגאה. מוסב על הקלון והעוני, שיגדל יותר, **תתפלא**, ההתפעל מורה על הפעולה המדומה, תעשה א"ע כמתפלא:

פסוק יז
חליפות. שינויי המחשבות המתחלפות, **וצבא**, הוא הזמן, כמו הלא צבא לאנוש עלי ארץ:

פסוק כ
מעט וחדל. דבר החדל ופוסק. ושית, המ"ם שאחריו מורה ההפך של השיתה עליו, שהמ"ם מורה ההסרה ממנו:

פסוק כב
עיפתה. כמו עפעפי, שחר תעופה כבקר תהיה, עלות השחר:

פרק יא

פסוק ג
בדיך. המחשבות, וכמו שבאילן יש בדים וסעיפים, והבדים עבים מן הסעיפים, ומורה על העץ העב שיוצא אצל השורש לבדנה (כמ"ש יחזקאל י"ז ד'), כן בהשאלה על המחשבות, סעפים שנאתי, ברוב שרעפי בקרבי, מציין המחשבות הקטנות המפוצלות ומתפשטות, ובדים מציין העיונים הרמים ומחשבות גדולוות.
מתים, אנשים חלושים. ויחרישו הוא פעל יוצא, שיעשו אותם שיחרשו וישתקו:

פסוק ה
דבר, מקור שיוכל לדבר:

פסוק ו
כפלים. יש הבדל בין כפלים ובין פי שנים, שמלת כפלים מציין שהדבר מקופל חציו על חציו כמו וכפלת את היריעה, בכפל רסנו מי יבא, כמ"ש ישעיה מ':
תושיה. הוא היש הנעשה ברוב עצה וחכמה, ובא בין על החכמה העמוקה המצוירת כדבר יש, כמו ותושיה נדחה ממני, ובין על היש הנמצא הנעשה עפ"י החכמה המופלאת **ישה** לך, יל"פ משורש יש ששרשו ישה, כמו יצב, ור"ל שיש ישות מעוניך שאתה לא ידעתם, ויל"פ שהוא מחסרי נו"ן ושרשו נשה, מענין שכחה, ה' שכח מאתך עונך, כמו כי השם אלוה חכמה(לקמן ל"ט), ויש הבדל בין נשה ובין שכח, השוכח יוכל לזכור לא כן הנושה. ועז"א ונשו את כלימתם (יחזקאל ל"ט) (ע"ש), נשיתי טובה (איכה ג'). ויל"פ מענין הלואה, ובא תמיד בקשור הב' על המלוה, ופה בא בקשור הלמ"ד על הלוה, כמו לא נשיתי ולא נשו בי (ירמיה ט"ו), ר"ל שאתה לוית ואתה חייב תשלומין מעונך, ור"ל

אלוה גרם לך שתהיה חייב מבלי ידיעתך. ויל"פ מענין העתק, כמו נשתה גבורתה ר"ל עוניך נעתקו מזכרונך ואינך יודע בהם:

פסוק ז

תכלית, דבר שי"ל גבול. לכל תכלה ראיתי קץ, לכל תכלית הוא חוקר.
חקר אלוה, **תכלית שדי**. שם שדי מורה על ההשגחה, ושם אלוה מורה על רוממותו, ומצד שהוא אלוה אין לו חקר כלל, ומצד שם שדי יש לו חקר מצד הקשר שיש לו עם בריותיו ומצד השגחתו שעי"כ יוכרו מעשיו ויחקרו, אבל א"א להגיע בחקירה זו עד תכלית:

פסוק י

יחלוף, יעבור מן העולם כמו והאלילים כליל יחלוף (ישעיה ב') וכבר בארתי שם שחליפה מענין העברה בא תמיד בקל בין עומד ובין יוצא:
ויסגיר. בבית כלא:
ומי ישיבנו. מענין תשובה ומענה:

פסוק יא

ידע מתי שוא וירא און. ר"ל שידע תכונת האדם שנוטה לשוא, וגם ראה האון עצמו, האון הוא דבר פעל ונראה בחוש, אבל תכונת השוא שהוא בכח הנפש לא שייך בו ראיה רק ידיעה.
יתבונן, ההתפעל מורה שמחפש להבין ע"י דרכי ההיקש והתבונה, ויל"פ שרואה האון בלי יצטרך להתבונן ולחקור עליו, כי בסקירה אחת הכל סוקר:

פסוק יב

נבוב. חלול, כמו נבוב לוחות.
איש, **אדם**. כבר בארתי בס' התו"ה (ויקרא סי' י') ששם איש כולל כל יש ונמצא, ושם אדם מציין מין האדם לבדו, וע"כ נגד עיר פרא תפס שם אדם:

פסוק יג

הכינות לבך. בא על המכין לבו ומחשבותיו לבקש איזה דבר, לא הכין לבו לדרוש את ה' (דה"ב י"ב י"ד) תכין לבם (תהלות י' י"ז), ומלת אליו מוסב אל הלב:

פסוק יד

און, **עולה**. האון מציין הכח שלא במשפט שנעשה בפעל, ע"כ מיחסו אל היד הפועלת, והעולה תציין התכונה לא הפעל, כמ"ש בכ"מ, ע"כ אמר אל תשכן באהליך שהיא השוכנת באהלו ותכונת נפשו:

פסוק טו

תשא פניך ממום, כונת המליצה כי אתה נושא לך פנים בשקר הגם שמום העון בך, בשתאמר שאתה מוכרח עליו, וזה שקר, אבל אז שלא יהיה בך מום תשא פניך באמת. **מוצק**. מתכונת חזק, כמו לבו יצוק כמו אבן, ובא על דבר המתקשה אחרי ההתכה כמו מתכות, כמ"ש בככר הירדן יצקם המלך:

פסוק יז

חלד, יאמר על העולם בכלל, מבלי השקף על הארץ שנקרא ארץ או תבל, ולא על הזמן שמצדו יקרא עולם, וצהרים מציין זהר השמש וצהרו בחצי היום שזורח לרוח מזרח ומערב בשוה, וע"כ בא במספר הזוגי, **תעופה**, שרשו עוף, ובא על בקיעת נוגה השחר דרך נקבי משכיות כרואה דרך עפעפים, כמו ארץ עיפתה כמו אופל, וכמו בעפעפי שחר, התעיף עיניך בו:

פסוק יט

ורבצת. פעל רבץ מציין רביצת הבע"ח אחרי המרעה, ובא על ב"א בדרך השאלה על עת המנוחה, ומציין פה רביצת הקבר אשר שם ינוחו יגיעי כח אחרי הרעיה שבעוה"ז. **וחלו פניך**, כמו פניך יחלו עשירי עם, רבים יחלו פני נדיב. וגם יל"פ על התפלה, ויחל משה את פני ה' אלהיו, וגדרו הבקשה הרבה לפנים הבלתי נראים תמיד:

פסוק כ

מפח נפש. צער הנפש, כמו ונפש בעליו הפחתי. ויל"פ שנופח את הנפש לחוץ, להוציא הנפש לאבדון, ורוח הולך ולא ישוב:

פרק יב

פסוק ד

לרעהו. לרעיוניו, כמו בנת לרעי מרחוק, ולי מה יקרו רעיך אל:

פסוק ה

לפיד. עשוי להבעיר, ור"ל לפיד של בוז, הבוז בוער בעשתנותיו של הצדיק השאנן, וגדר השאנן שאין לו מחריד מבחוץ (ישעיה ל"ג). למועדי, מלשון לא תמעד אשוריו:

פסוק ו

ישליו אוהלים לשודדים, ובטוחות למרגיזי אל. השלוה היא השלום הפנימי, וזה הבדלו מן שלום כמ"ש בכ"מ, והבטחון כולל הבטחון מן האויב, ואין בטחון לשודדים כי

הנשדדים יארבו עליהם תמיד, אבל עכ"פ הם שלוים בנפשם בלתי יראים מעונש בידי שמים, ומרגיזי אל הם בוטחים גם מן האויב כי דבר אין להם עם אדם:

פסוק ז

(ז-ח) **ותורך, ויגד** לך, ויספרו לך, המורה, הוא בדרך לימוד, משא"כ ההגדה והספור, וימליץ בעת תשאל לבהמה והיא תורך הלימוד הזה, כשואל למורים על דבר מסופק בתורת הוראה, ואז יבא העוף ויגד לך מעצמו, וכן כשתשיח לארץ בדרך הוראה, דגי הים יספרו בדרך ספור, ומבואר אצלנו תמיד שהספור קל מן ההגדה, שההגדה היא בדבר חדש שנחוץ לו לדעתו, והספור יהיה גם במסיח לפי תומו דבר בלתי נחוץ, ובזה מוסיף **שיספרו לך** כמספר דבר פשוט:

פסוק י

נפש, ורוח. הרוח מדרגה יותר גדולה מן הנפש, ועכ"פ מיחסהו להאדם נגד נפש הבמה, ובארתי זה בכ"מ:

פסוק יג

חכמה, תבונה. תבונה גדולה מחכמה, שהיא הוצאת הדברים משכלו ע"י חקי החכמה אשר קבל בקבלה, ותבונה גדולה מבינה, כמ"ש כ"ז בפי' ס' משלי.
ואורך ימים מוסיף על ישיש, האנשים שהאריכו ימים יותר מסדר הטבע כמו אדם ומתושלח ונח, שעברו גבול הישישות הטבעי:
עצה ותבונה. יפול לרוב בדברים המעשיים, והתבונה בדברים העיונים:

פסוק יד

יסגור על. בא גם על השמירה, ויסגור ה' בעדו:

פסוק טז

תושיה. כבר התבאר שיורה לרוב על מעשה העשו עפ"י חקי החכמה, **שוגג, ומשגה**, השגגה היא במעשה והשגיאה היא בעיון, כמ"ש בהבדל בין שגג ובין שגה בם התו"ה (ויקרא ס' רמ"ג), ר"ל לו מיוחס השגגה המעשיית והשגיאה העיונית, כי ע"י שעמו עז, לו (מיוחס) השוגג, וע"י שעמו תושיה שהם המעשים שמוצאם מעומק החכמה והשכל, א"כ הוא הוא המשגה, ומלת משגה פעל יוצא, כמו משגה עור בדרך:

פסוק יז

שולל, יהולל. שולל הוא השמטת הדעת והעצה, כמו אשתוללו אבירי לב, לא תשלה אותי, וזה הפך היועצים, וההוללות הוא בעשות מעשים זרים, וזה הפך השופטים שצריכים לכוין מעשיהם בצדק ובמשפט:

פסוק יח
מוסר מלכים פתח. כמו מסורות ערוד מי פתח פתחת למוסרי.
ויאסור אזור, יאסרהו בחוזק, והאזור מורה על הגבורה בכ"מ:

פסוק כ
לנאמנים. מלשון וינאמו נאום המדברים דברים נמלצים ונמרצים והנו"ן האחרונה נוספת לסי' שם תואר כמו רחמן:

פסוק כא
ומזיח אפיקים רפה. מזח, הוא החגור החוגר על הבגדים הארוכים להגביה אותם שלא יסרח על הארץ, והומלץ על גדותי הנהרות ואפיקי מים החוגרים בעד המים בל יפרצו גבולם, וכמ"ש (ישעיה כ"ב) על אין מזח עוד, והרפיון הוא הפך האזירה בחוזק:

פסוק כג
שוטח. כמו וישטח להם שטוח סביבות המחנה:

פרק יג

פסוק ג
אל שדי אדבר, והוכח אל אל. התבאר בכל הספר שבשם שדי מציין הנהגה הפרטית, ובשם אל מציין התוקף והאלהות, מצד ההנהגה ידבר בארך, שזה גדר הדבור כמ"ש בס' התו"ה(ויקרא ס' ג'), ומצד האלהות ועניניו יעמיד מופתים שכליים והיקשים והוכחום וראיום, עז"א הוכח:

פסוק ד
טופלי מלשון הטופל את התנור, ותטפול על עוני, תחפו עליו דברי שקר:

פסוק ו
שמעו, הקשיבו. מבואר אצלי בכ"מ שעל דבר העקרי בא לשון שמיעה, ועל הטפל בא לשון הקשבה, והתוכחה היא הוכוח שהוא העקר, והריב הוא טפל בדרך אגב:

פסוק ז
הלאל תדברו. כל דבור הנקשר עם הלמ"ד פי' בשבילו, כמ"ש רש"י ז"ל בכ"מ:

פסוק ח
לאל תריבון. ריב הנקשר עם למ"ד פי' בשבילו (כמ"ש הושע ב' ד'):

פסוק ט
התל. הוא המדבר דבור בעל שתי פנים לצחק על חברו:

פסוק י
יוכיח. כבר בארתי בכ"מ שאצל ה' יבא פעל יוכח גם על הבאת היסורין שע"י יוכיח עליו עונותיו, כמו והוכחת בשבט אנשים:

פסוק יא
שאתו. **ופחדו**. שאת היא יראת הרוממות, ופעל בעת בא לרוב על דבר מאוים מצד עצמו, והפחד הוא מפני הרע ויראת העונש. וכן לקמן ל"א כ"ג:

פסוק יב
לגבי חומר (משול) **גביכם**, גב מענין ותעשי לך גב בכל רחוב (יחזקאל ט"ז), וגב של חומר אינו משונה מן הארץ שתחתיו:

פסוק יז
ואחותי הא' נוספת, כמו א' אתנה, ושרשו חוה. ולילה ללילה יחוה דעת, והוא המגלה דבר נעלם רמו אחוה דעי, שהדעה דבר נעלם סתום כמש"ש:

פסוק יח
ערכתי, פעל ערך בא על שסדר הדברים ערך נאות אל הוכוח, עמ"ש בס' התו"ה ויקרא (ס' נ"א):

פסוק יט
מי הוא יריב. מי הוא (אשר יריב:

פסוק כב
(כב-כג) **וקרא**. יל"פ שהמאמרים מקבילים, וקרא כמה לי עונות וחטאות, או אדבר פשעי וחטאתי הודיעני. כי הוא מדבר שאין בידו פשע כלל:

פסוק כה
תערוץ. מענין שבירה:

פסוק כז
בסד. הוא עץ שמשימין בו רגלי האסורים:

פסוק כח
כרקב. דבר שבא בו רקב ומבלה אותו, ועי' דוגמתו ישעיה (ס' נ', הושע ה') שנרדפו יחד רקב ועש:

פרק יד

פסוק ב
ויברח כצל. הצל מציין תמיד את הזמן שנמשך אחר תנועת השמש כמו הצל, וכשילך השמש למערב יברח הצל מן העולם עם בריחת השמש, (תהלות (ק"ב י"ב, ק"ט כ"ג, קמ"ד ד', קהלת ז' ב', ח' י"ג):

פסוק ה
חרוצים, קצובים וגזורים:

פסוק ו
ויחדל. מוסב על החק שהוא טבע האדם ותכונתו אשר חרץ, ומלת ירצה מענין רצון:

פסוק ז
יחליף. מענין חליפים ותמורה, שכן פי' תמיד כשבא בהפעיל, ר"ל שיגדל עץ אחר תחתיו:

פסוק ח
שרשו, גזעו. השורש הוא מתחת לקרקע והגזע הוא מלמעלה, וכן אמרו חז"ל מן הגזע שלו, מן השרשים של בעה"ב. והעפר הוא מלמעלה על הארץ, ושם מקום הגזע, והארץ מציין עומק הארץ ששם טמונים השרשים, ובשרשים אשר יזקן שרשו, כי אם מת השורש אין לו תקנה, ועמ"ש ישעיה (י"א א'):

פסוק ט
ועשה קציר. בא לרוב נגד השורש: והם הענפים שגדלו מן השורש אחר שנקצץ האילן, וכן לקמן (י"ח ח', כ"ט י"ט), ור"ל הקציר דומה כנטיעה:

פסוק י
גבר. שם לאדם הגבור וכשהוא במבחר שניו ובגבורתו, ונגד זה אמר **ויחלש**, הפך העץ שלא יחלש כחו על ידי הקצצה כי כחו עדן חזק בשרשו.
ויגוע, היא המיתה מתוך חולשה, כנ"ל ג' על מבטן יצאתי ואגוע:

פסוק יא
ונהר יחרב ויבש. כי כל הנחלים הולכים אל הים ומשם הם שבים ללכת אל הנחלים, ואם אזלו מים מן הים יחרבו הנהרות, ויבוש מוסיף על חרב שהוא היבושת לגמרי, כמ"ש בכ"מ:

פסוק יב
לא יקיצו ולא יעורו. ההתעררות קלה מן היקיצה, ואמר תמיד העירה והקיצה כמ"ש חבקוק ב', ומוסיף שגם לא יעורו:

פסוק יג
תצפנני, **תסתירני**. הצפון אינו במקום סתר רק שעומד מן הצד עד שאין העין רואהו, הפך צפה, כמו צפוי הוא אלי חרב, והסתר מסתיר לגמרי, ולכן הוסיף שעכ"פ תסתירני (עיק ירמיה ט"ו י"ז).
חק, כמו חק נתן, גבול וקצב כמה יהיה בשאול:

פסוק יד
חליפתי. שאחלוף מן העולם, ויותר נכון מענין חליפין ותמורה, ימליץ כאילו אז יחליף שמלותיו הקודמים ויתהוה בריאה אחרת תמורתו כמו הפורחים שהיו תחלה רימה ותולעה ויתעטפו במעטפה ואח"כ יתחדשו להיות בעלי כנף, ואז תכסף למעשה ידיך החדש. וע"ז תפס במליצה ותטפול על עוני, כאלו במעטפה הלז (פערפאפט) יטיח על עוניו של גוף הקודם:

פסוק טז
תשמור תמתין, כמו ואביו שמר את הדבר:

פסוק יז
חתום בצרור, כמו כצרור אבן במרגמה, הפשע צבורה כמו צרור עון אפרים, וחתום על הצרור מלמעלה, והפשע הוא המרד בפועל, והעון מצייר עוות השכל, שזה בל"ז נסתר מכל ברי' וה' טופל עליו וטוח בטיט בל יראה לשום נברא:

פסוק יח
יבול. ישא יבול ותנובה, ובא מנע"ו כמו בול הרים ישאו (לקמן מ"ב), או מן הכפלים כמו בשדה בלילו יקצורו, שכולם משתתפים עם יבול מנחי פ"י בדרך הכפולים ונחי פ"י ונחי העי"ן שמשתתפים לרוב, כמו שכן שטת רש"י ור' מנחם בן סרוק וכל קדמוני הלשון, כמו שבארתי במק"א:
(יח-יט) **צור**, **אבנים**. הצור הוא הקשה ואין המים שוחקים אותו, אבל האבנים רכים. שחקו כמו ושחקת ממנה הדק.
ספיחיה, היא הצמח הצומח מאליו, והושאל אל האבנים שהם ספיחי הארץ, שהעפר של הארץ יתדבק ויתקשה ויהוו ממנו אבנים, וע"י שחיקת המים ישובו להיות עפר כבתחלה:

פסוק כ
תתקפהו. נסתר לנקבה, ומוסב על התקוה, תתן לו תוקף. משנה פניו, מציין עת הזקנה שישנה צורתו, ואז לא תכירהו תקוה ותשלחהו מאתם:

פסוק כא
ויצערו. מענין מצער, כמו צעיר אני ונבזה, והוא הפך של יכבדו, ונכלל בו ג"כ ענין צער:

פרק טו

פסוק ב
קדים. רוח מזרח שהוא החזק שברוחות:

פסוק ג
בדבר לא יסכון, ומלים לא יועיל בם. הדבר הוא הענין עצמו, והמלים הם המלות והמליצות הפרטים שבם ידבר את הענין, ויש הבדל בין סוכן ובין מועיל, שהסכינה הוא ההנאה מן הדבר והוא קרוב אל הערב ומשתתף עם ותהי לו סוכנת, וחז"ל דרשו על לך בא אל הסוכן ועל ההסכן הסכנתי, על הנאת שכיבה וחימום, והמועיל הוא אף שאינו ערב בשעתו. ומוסיף בכ"א, שתהיה ערבות מן הענין עצמו וגם תועלת מן המלים, וכ"ש שצריך שימצא במלים ערבות ובהענין תועלת, שזה דבר פשוט בכל מאמר שיש בו חכמה:

פסוק ד
ותגרע נמצא גם על אסיפת דברים, ומשתתף עם גרעון וחסרון שאוסף דברים גרועים ומקוקלים, ובפי' פרשתי שיחה גרועה וחסרה:

פסוק ה
יאלף, מענין לימוד והרגל, ושם עון מציין עוות השכל והמינות, וזה מרגיל את פיך, ויש הבדל בין פה ולשון, שהלשון מציין הדבור הגבוה ודבור תבוני, כמ"ש בפי' משלי, והנה לשון חכמים הוא מה שידברו החכמים דברים אמתיים בכח תבונתם, כמ"ש לשון חכמים תיטיב דעת, לשון חכמים מרפא, אבל **לשון ערומים**, הם ההיקשים הנעשים בערמה ותחבולה היקשים מתעים מזויפים:

פסוק ו
פיך, **ושפתיך**. השפה חיצונית נגד הפה, ומציין הדבור החיצוני המלבש את ההגיון הפנימי, וענה שאחריו ב' הוא מלשון עדות, לא תענה ברעך עד שוא:

פסוק ז
תולד, חוללת. חולל היא היצירה שקודם הלידה, בטרם הרים יולדו ומוסיף ותחולל ארץ ותבל, והושאל מלידת האשה שהחיל וחבלי יולדה קודם אל הלידה, וכה"א צור ילדך, אל מחוללך:

פסוק ח
בסוד. אסיפת יועצים בסוד, כמו אל נערץ בסוד קדושים, בסוד ישרים ועדה.
ותגרע, מענין אסיפה (כנ"ל ד') שתגרע מן החכמה של אל דבר גרוע ותאספנו אליך להגיד בו דעתך:

פסוק ט
ידעת, תבין. הידיעה מושגת ע"י החושים, והבינה הוא ע"י מופתי והיקשי התבונה בדבר שאין לחוש מבוא בהם, כמ"ש בכ"מ:

פסוק יא
לאט. שמעטיף דבר כדי להסתירו הנה היא לוטה בשמלה:

פסוק יב
מה יקחך לבך ומה ירזמון עיניך, שהלב והעינים יפתו את האדם למינות ע"י מחשבת הלב וראות החוש כענין ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, ויקחך כמו אל תקחך בעפעפיה, ורזם משתתף עם רז, שהוא הקריצה בסוד, ומזה שם רוזנים על בעלי הסוד והעצה:

פסוק יד
כי יזכה, וכי יצדק. הזכות הוא בהשקף על עצמו, והצדק הוא בהשקף אל אחרים שאחרים יצדיקו מעשיו, ויצוייר שיזכה ולא יצדק, אם השופט טועה במשפט, וכן שיצדק ולא יזכה אם השופט אומר לרשע צדיק אתה (וכנ"ל ד' ז'). הוסיף שמצד שהוא ילוד אשה לא יצדק גם בעיני אחרים, כי מי יתן טהור מטמא:

פסוק טז
נתעב. מצד עצמו **ונאלח** ע"י תאות גופו וטומאותיו, שותה עולה, ע"י דעות כוזבות:

פסוק יז
אחוך. בא על הודעות תעלומות כנ"ל:
חזיתי, בא על מחזה הלב והנפש בחזון ובמחזה, וזה ההבדל בינו ובין ראיה:

פסוק יח
מאבותם, משורש אבה שמורה על הרצון, אם תאבו ושמעתם, ובא על הרצון הראשי שהוא אב לכל הפעולות:

פסוק יט
הארץ. בא לפעמים מגביל נגד הרוחני ועל פעולת הגופים הארציים, ועמך לא חפצתי בארץ, הלמענך תעזב ארץ, לפי פירושי:

פסוק כ
מתחולל. מענין חיל ורעדה וחלחלה:

פסוק כד
צר ומצוקה. הצר הוא הצרה החיצונית והמצוקה היא צוקת הנפש הפנימית (כמ"A ישעיה ה').

ותתקפהו. מוסב על המצוקה האחז בו בתוקף:

פסוק כה
אל, שדי. התבאר בכל הספר ששדי מורה על ההנהגה עם התחתונים, ואל אמונה זו שה' ישדד המערכת יתגבר יותר להכחיש זאת, שיתגבר מורה יותר מנטית היד:

פסוק כו
ירוץ. משורש רצץ, ואליו, יל"פ כחותיו שירוצץ את כחותיו ותעצומיו אשר בצוארו, כמו ואת אילי הארץ לקח.

בעבי, כמו עב עץ (יחזקאל מ"א:כ"ה), על בשר העב שעל גב מגניו, היינו צלעות השדרה שדומים כמגינים על הגוף:

פסוק כז
פימה. כמו והיתה הפצירה פים, דבר הפתוח כמו פה.

כסל, מחשבת הכסלים, כמו כי כסלי מלאו נקלה:

פסוק כח
נכחדות. שנכחדו מהיות ערים, כמו ונכחידם מגוי, ותכחד מן הארץ, למו, מוסב על הערים. שהערים י"ל בתים אשר לא ישבו בדרך מושב קבוע, לכן ישכון בערים ולא ישב דרך קבוע, כמ"ש בהבדל בין שכן ובין ישב (ישעיה י"ג):

פסוק כט
ולא יקום חילו. החיל שלו לא לבד שלא יעשר גם לא יהיה לו קיום, וגם לא יטה להתפשט בארץ, מפני **נלם**, ר"ל מפני כליונם, ושרשו נלה כו כנלותך לבגוד (ישעיה ל"ג):

פסוק לא
נתעה. שם התואר, הנתעה לא יאמין בשוא בדבר שאין לו ממש:

פסוק לב
תמלא. כמו תמלל, כי הא' בא תחת אות הכפל, כמו אשר בזאו נהרים ארצו, עורי רגע וימאס, ומוסב על כפתו, כפתו תמלל, הענף שיש בה עלים הרבה, כמו כפת תמרים:

פסוק לג
יחמס, פי' ר' יונה שהוא הסרת הדבר ממקומו בלשון ערבי, וכן כהני' חמסו תורה. ובסר הפרי שלא נגמר, ונצתו שרשו נץ, והנפרד נץ כמו הנצו הרמונים:

פרק טז

פסוק ג
ימריצך. הוא פירוש ובאור הדבר לבררו היטב מה ברר דבריך, כמו מה נמרצו אמרי יושר:

פסוק ה
וניד. נידתי השפה, כמו נוד צפור:

פסוק ו
אדברה, **אחדלה**. ברוב דברי הספר בא מדבר בעדו העתיד בה"א נוספת בסוף, שמורה על הרצון, אם ארצה לדבר, אם ארצה לחדל וכן ואסלדה אדברה אשיחה אבחרה אשכחה אעזבה ואבליגה, וכן בכל הספר:

פסוק ז
הלאני. מוסב על הכאב, וגדר לאה פסיקת הכח.
עדתי. כן קורא בניו שהיו עשרה, נגד מ"ש עדת חנף גלמוד שכיון על בניו:

פסוק ח
ותקמטני. ענין כריתה, כמו אשר קומטו ולא עת (לקמן כ"ב). ויקם בי, כמו כי יקום עד חמס באיש לענות בו סרה. ועז"א **בפני יענה**, **וכחשי**, ר"ל שעונה ומעיד להכחישו:

פסוק י
יתמלאון. כמו מלוא רועים, קיבוץ כללי שלא יחסר אחד מהם:

פסוק יא
ירטני. מענין רטיה שמניחים על המכה:

פסוק יב
ויפרפרני. כמו פור התפוררה ארץ (ישעיהו כ"ד:י"ט), שפרר את גופי לפירורים קטנים, ואחר כך **ויפצפצני** מענין נפוץ, שעקרו פוץ שהפיץ הפרורים לכל רוח, וכפל אותיות הפעל מורה על רבוי הפעולה:

פסוק יג
רביו. מענין רובה קשת:

פסוק טו
גלדי. הוא העור הנגרד מלמעלה, דברי חז"ל גרדו והעמידו על גלדו, **קרני**. מליצה על הראש, כמו תרוממנה קרנות צדיק, קרנו תרום בכבוד, ששם מקום הקרן בחיות, ומצייר האבילות בלבישת שק ונתינת עפר על הראש:

פסוק טז
חמרמרו, י"מ מענין אדמימות, כמו יין חמר, וי"מ מענין כויה, כמו מעי חמרמרו, וי"מ מענין חומר מים רבים, ששטפו מי הדמעות על פנים:

פסוק יז
זכה. משתתף עם זכות, שתפלתי תזכה בדין:

פסוק יט
בשמים עדי, **וסהדי במרומים**. מרומים גבוהים משמים וי"ל עד, במה שנוגע בין אדם לחברו, ושהד במה שנוגע בין אדם למקום, כמו גלעד ויגר שהדותא, לפי מה שפרשתי שם:

פסוק כ
רעי. הם הרעיונים, כמו בנת לרעי מרחוק:

פסוק כא
ויוכח, ברור הדברים, כמו מה יוכיח הוכח מכם (למעלה ו'), **ובן אדם**, הוי"ו וי"ו ההשואה, כמו מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק:

פרק יז

פסוק א
חבלה. מענין חבולתו חוב ישיב (יחזקאל י"ח:ז'), המשכון הניתן לבטחון, כאלו הרוח נתון בהלואה, כמ"ש הכל נתון בעירבון, ומחזיק אותו במשכון והוא ישאר נצחי, כמו

בידך אפקיד רוחי, ויושב לעת בוא השמש, כמ"ש עד בוא השמש תשיבנו לו, **נזעכו**, בודד, וכמו נדעכו:

פסוק ב
התולים. הלצנות של הימים ובגדם והמרותם.
ותלן. כמו תלין, מענין התמדה כמו בצוראו ילין עז (לקמן מ"א):

פסוק ג
ערבני, **מי לידי יתקע**. כמו אל תהיה בתוקעי כף בעורבים משאות, שהתקיעת כף הוא על קיום הערבות, **ושימה**, ר"ל שימה ערב או ערבון, וערבני:

פסוק ד
לבם צפנת משכל, מצייר השכל כעצם רואה, אבל לבם צפון מעין ראותו, וטח מהשכיל לבותם.
תרומם, מוסב על הרוח שהזכיר בפסוק א', והוא עומד כדעת ר' יונה:

פסוק ה
חלק. מגביל נגד נחלה, והחלק יצוייר גם בזרים אם יחלק להם בנכסיו:

פסוק ו
תופת. כינוי על הגיהנם, שהיה התופת בגיא בן הנם להבעיר באש:

פסוק ז
ויצורי. כולל תכונותיו וטבעיו ומכונותיו הצוריים אשר נוצרו בו:

פסוק ח
(ח-ט) **ישרים**, **נקי**, **צדיק**, **טהר ידים**. הישר הולך בחקות היושר מצד שכלו, והוא לא ידון לכף חוב רק ישתומם על החפץ. והנקי והצדיק יחשדוהו, וההבדל ביניהם, שהנקי הוא בפ"ע, והצדיק הוא בערך הבריות, ויצוייר נקי שאינו צדיק וצדיק שאינו נקי, אם השופט או הבריות אומרים על צדיק רשע ועל רשע צדיק, ועמ"ש למעלה (ד' ז', ט"ו י"ז) והנקי אינו חנף, כי כחיצוניותיו כן לבו ויתעורר על חנף. והצדיק לפעמים אינו שלם בלבו להתעורר נגד החנף, רק יאחז דרכו בגלוי בעשות צדק, והטהר ידים הוא ששומר ידיו מעשות כל רע יוסיף אומץ שישאר מדרגתו ולא ירפה ידיו, שזה גדר האימוץ בכ"מ:

פסוק י
כלם תשובו, נוכח ונסתר, ר"ל לכולם אני אומר, תשובו:

פסוק יא
זמותי. מחשבות העמוקות והשקועות בעומק הנפש, **ומורשי לבבי** המחשבות שהקבעו בלב מכבר כאלו ירש אותם בנחלה:

פסוק טו
איה, אפו. איה מציין שאלת המקום המוגבל, ואיפה מציין שאלת המקום הבלתי מוגבל, ומוסיף עכ"פ איפה תקותי:

פסוק טז
בדי. כן קורא צירי הדלת שעשוים ממוטות עץ, או הבדים והקרסים שסותמים בם את ארון המת:

פרק יח

פסוק ב
קנצי. בא הנו"ן תמורת אות הכפל, כמו לשמיד מעזניה, כי לא תמנו:

פסוק ג
נטמינו. סתימת הלב, וכן דרשו חז"ל על ונטמתם בם, ויל"פ שבא היו"ד תחת א' נטמאנו:

פסוק ד
צור. כן קורא הנפש האלהית, כמ"ש צור לבבי וחלקי אלהים, וכבר חשבו שבאמצע כדור הארץ יש צור חזק שהוא אבן שתיה ויסוד הארץ ומושך כל הארץ ואשר עליה אליו, וממקומו לא ימוש גם בהמיר ארץ ובמוט הרים, ואליו ימשיך את הנפש שהיא יסוד הגוף, והיא הצור שצייר את הגוף ונותנת צורתו, ועז"א וצורם לבלות שאול (תהלות מ"ט), ועפ"י מליצה זו נקרא ה' צור עולמים:

פסוק ה
שביב. כשהאש נכבה שובב האש להגיה אורו באמצעות העשן, והיא מליצה על הנפש העליונה העומדת על הגוף. כמ"ש נר אלהים נשמת אדם:

פסוק ז
צעדי אונו. צעדי כחו, מצייר הכח כעצם מופשט שבחולשתו יצעד פסיעות צרות וילך אט:

פסוק ח
שלח. כמו בעד השלח יפולו, חרב הנוקב כמש"ש, **שבכה** כמו שבכים מעשה שבכה (מלכים א ז':י"ז) מין רשת:

פסוק ט
צמים. הקשרים של הפח, כמו מבעד לצמתך:

פסוק י
חבלו, כמו טמנו גאים פח לי וחבלים פרשו רשת מוקשים שתו, החבלים באים עם הפח והרשת סביב לו:

פסוק יא
בעתוהו בלהות. שם בלהה בא על השדים תמיד כמ"ש (ישעיהו י"ז:ז') ותבין מליצה זו במ"ש ישעיה כ"ד על פחד ופחת ופח עליך יושב הארץ עיי"ש:

פסוק יב
אונו. מענין אנינות המסבב אנינותו, ויל"פ שהוא מלשון און ושבר:

פסוק יג
בדי עורו, **בדיו**. בד משתתף עם סעיפם, יאכל סעיפים של עורו, ומוסיף שיאכל סעיפים עצמה שהוא בשרו.
בכור מות, שר המות, הממונה הראשי עליו, כמו אף אני בכור אתנהו:

פסוק טו
מבלי. שיעורו תשכון באהלו אשר לו מבלי, מדבר הבלה, ושרשו בלה, כמו דלי מן דלה, וחברו ואתה חשקת נפשי משחת בלי (ישעי' ל"ח):

פסוק יז
זכרו, **שם לו**. התבאר אצלי תמיד שהשם מורה על עצם הדבר, והזכר יורה על מעשיו, והזכר שלו היה בארץ ונאבד, והשם שהוא עצמות האדם שהוא אינו בארץ רק בחוץ בעולם העליון, לא נאבד כי לא היה במציאות, כי אין לו נשמה רוחנית, לכן אמר לא שם לו:

פסוק כא
משכנות עול. נגד אבדן הבנים והגוף ממשכנותיו בעוה"ז, אומר שזה מצד שהוא עול וראוי לעונש, אולם אבדן הנפש בא לו ע"י הכפירה והכחשה שע"י א"ל חלק בעוה"ב, וזה מקומו בטבעו שלא יעמוד במשפט מצד שלא ידע אל והכחיש לאלוה ממעל:

פרק יט

פסוק ג
תהכרו. מענין הכרה, תדברו באופן שיהיה נכר שאתם מכונים לי, ומצאנוהו שפ"א הפעל בה', הכרת פניהם ענתה בם (ישעיהו ג':ט') שהם הרושמים שבם יכירו על הפנים את הצפון בלב, וכן פה ר"ל שיש רושמים בדבריכם שבם יוכרו מחשבותיכם:

פסוק ז
אשוע. הוא הצועק לישועה, ויצדק על הצועק לפני השופט שבידו להושיע ע"י משפט:

פסוק ח
ארחי, **נתיבותי**. הארח מיוחד לרבים, והנתיבות הם ליחידים, כמ"ש בכ"מ:

פסוק טו
לזר, **נכרי**. הזר הוא רק מי שאינו מבני הבית או הזר אצל הדבר הזה, כמו ישראל בתרומה וכדומה, הנכרי הוא הבא מארץ רחוקה (ישעיה כ"ח):

פסוק כ
ואתמלטה בעור שני. בעור, מענין ושלח את בעירו ובער בשדה אחר, שהיא האכילה הבהמיית, והבהמה מעלת גרה כי אין לה שינים, ואני הגם שיש לי שיניים ולעסתי המאכל בשני (וא"צ שאעלה גרה שטבע זו לא שם ה' רק בבהמות שאין להם שינים ללעוס המאכל היטב), ובכ"ז אמלט המאכל מחמת חולי, ומלת ואתמלטה, כמו בחמודו לא ימלט, שבא על הוצאת המאכל לחוץ:

פסוק כג
(כג-כד) **ויכתבון**, **ויוחקו**. דברים שרצו לשמרם לדור אחרון לא הסתפקו בכתיבה לבדה, רק חקקו על לוחות אבנים. ור"ל מי יתן ויכתבון מלי, ומוסיף מי יתן ויכתבון בספר שמתקיים יותר, ומוסיף מי יתן ויוחקו, ומוסיף שיוחקו בעט ברזל, ומוסיף שלא יוחקו על אבן רך, רק בצור קשה, ולא ע"י חקיקה רק ע"י חציבה שמתקיים יותר:

פסוק כו
(כו-כז) **נקפו**, כמו ותחת חגורה נקפה, שהוא מה שהעור מוכה בפצעים סביב, ובא לשון רבים, כי העור אינו שלם רק מפצל לחתיכות והם נקפים במכות, ומלת זאת רומז על העור הניקף שהוא למראה עיני כל, ויען שעל נקוף העור אמר זאת כמראה באצבע כי הוא גלוי לכולם, אמר על כליון הכליות ועיני ראו ולא זר שזה אין זר רואה כי הוא מאברים הפנימים, רק הוא רואה זאת בעיניו ומכיר שלקו הכליות:

פרק כ

פסוק ב
ישיבוני. יש הבדל בין עונה ובין משיב, שהשבה תהיה גם מרחוק בשהוא שליח, והעניה הוא רק מקרוב, ובששניהם מקרוב תהיה התשובה לסתור דברי חברו, ופה ר"ל שסעיפיו ישיבו אותו מדרכו הקודם עפ"י שטת המחקר והתבונה, ופה יענה עפ"י בחינת החושים, **וחושי**, שם מורה על החושים, כמו שמצאנו ומי יחוש חוץ ממני (קהלת ב':כ"ה) שבא על טעימת חוש הטעם, וכן יקראו יתר החושים בשם זה:

פסוק ג
ורוח מבינתי. הבינה תשיג שלא ע"י החוש, רק בהוצאת דבר מתוך דבר ע"י היקשים ותשיג מן המאוחר אל הקודם, ובזה אמר **יעננני**, כי הוא החזיק בדרכי הבינה שלדעתו רק הבינה תשיג האמת לא החוש, והיה המענה של הבינה כפי דעתו, משא"כ מענה החוש שבחר בו עתה, אינו כפי שטתו אמר ישיבוני, יען שהוא נגד דעתו, רק שמוכרח לבחור בתשובה שיברר דבריו עפ"י השגת החוש מפני ששמע כלימתו על דרך מענהו הקודם שהיה עפ"י רוח בינתו וזאת יסר אותו בל יתוכח עתה עפ"י דרך זה:

פסוק ה
רננת רשעים, **ושמחת חנף**, הרשע הוא בגלוי, והחונף הוא רשע בנסתר, ובנגלה מראה א"ע כצדיק, והוא לא ירנן בגלוי רק ישמח על רשעתו בלב, והרשעים ירננו בגלוי:

פסוק ו
לשמים שיאו, **וראשו לעב**. שיאו הוא ההתנשאות שלו, כמו הלא שאתו תבעת אתכם, שהוא רוממותו וכבודו, והיא עליה הגיונית שכבודו יתנשא עד שמים, ומוסיף שגם אם ירום בפועל ויגדל בגופו עד שראשו יגיע עד העבים והעננים:

פסוק ז
כגללו. מענין וגולל אבן אליו תשוב, כשהגיע הזמן שיתגולל ממרום לארץ:

פסוק ח
כחלום יעוף. **וידד כחזיון**, החלום הוא בלא חזיון, ואם יחזה איזה דמיון ותמונה נקרא חזיון, והחזיון מצוייר כדבר הולך נודד על הארץ, והחלום כעוף פורח באויר הרעיונים:

פסוק י
ירצו שרשו רצץ, **אונו**. גזלתו שנעשה בכח ואון, שישוב לעשוק כפעם בפעם:

פסוק יא
עלומיו. כח נעוריו כמו ישוב לימי עלומיו, **ותשכב**, ר"ל בריאת גופו שהיא עלומיו תשכב עמו לעפר:

פסוק יב
רעה. סם המות, כמו ולא היה דבר רע בסיר (מ"ב ד' מ"א):

פסוק יג
לשונו, **חכו**. לענין הטעם מוסיף בחיך על הלשון, ומלת לא נמשך לשתים, לא יעזבנה ולא ימנענה:

פסוק טו
חיל. דבר בריא וחזק, אל תתן לנשים חילך (משלי ל"א:ג'):

פסוק יז
(יז-יח) **אל יראה**, **משיב יגע**, לא יראה דבר שישיב לו יגיעתו ומלת יגע נמשך לשתים ולא יבלע כחיל יגע תמורתו, ר"ל כשיעור החיל והכח אשר יגע תמורת הדבר:

פסוק כ
שלו. היא השלוה הפנימית, וזה הבדלו מן שלום, **ימלט**, השלכת הדבר לחוץ, כמו כדודי אש יתמלטו, ומלטה ודגרה בצלה:

פסוק כא
יחיל, מענין חיל וכח. טוב המאכל לא יתן לו כח, או מענין יחולו על ראש יואב שטובו לא יתעכב אצלו, או מענין תקוה ותוחלת שלא יקוה להשיג טוב מן המאכל:

פסוק כב
ספקו. די הצורך, כי אם יספוק עפר שומרון (מ"א כ' י'), **כל יד**, הכח או המכה, כמו ותכבד יד בית יוסף, הנה יד ה' הויה:

פסוק כג
בלחומו. מענין לחומי רשף, ומשותף עם לחם שמורה מלחמה וחום האש של הרשפים:

פסוק כה
מגוה מן הגויה:

פסוק כו
טמון לצפוניו. הטמון הוא יותר מן הצפון, כמ"ש (יהושע ב') ומוסיף שהגם שהחשך טמון, ירע, כמו תרועם בשבט ברזל ישבר ויפוצץ:

פסוק כח
יגל, מענין גילוי, **יבול ביתו**, תבואת ביתו והיא מליצה על עשרו וקניניו, **נגרות**, כמו והגרתי לגיא אבניה:

פסוק כט
חלק, **ונחלה**. החלק הוא כפי החלוקה, והנחלה היא המגיע לו בירושה, ומצד שהוא אדם רשע מגיע לו חלקו עפ"י מעשיו, ועוד מגיע נחלה בירושה ע"י אמרת האל שהבטיח עונש כללי לרשעים והיא להם ירושת נחלה מצד העונש הכללי חוץ מחלקם הפרטי:

פרק כא

פסוק ד
ואם מדוע. שני סימני השאלה מורים כפירושי, ואם שיחי מדוע **לא תקצר רוחי**, וקוצר רוח הוא מי שאינו יכול לסבול ולהתאפק. והפוכו ארך רוח:

פסוק ז
עתקו. בזקנה, **גברו חיל**, בכח:

פסוק ח
זרעם. הגדולים, **צאצאיהם**, הקטנים, (ישעיה מ"ד) ות"י בניא ובני בניא:

פסוק י
עבר. יוצא, מעבר את הנקבה ולא יגעיל הזרע:

פסוק יא
עוליהם. העולל הוא הקטן, וגדול מן הילד, ועויל בא לגנאי, יסגירני אל אל עויל (למעלה ט"ז י"א):

פסוק יב
ישאו כמו ישאו מדבר ועריו, נשיאת שיר ומשל ומליצה.
וישמחו לקול, שמחה שאחריו למ"ד הוא דרך צחוק. כי העוגב מעורר חרדה ומזכיר המות והם יצחקו לקולו, ויאמר יבלו ימיהם בטוב, כן ינגנו על הכנור והעוגב:

פסוק יג
יחתו מן נחת ענין ירידה:

פסוק טז
עצת רשעים. העצה בהנהגת רשעים, וכן לקמן (כ"ב י"ח) ומצאנו סמיכות הרבה שיתפרש לפעמים על הקונה לפעמים על הפעול, כמו וכעכס אל מוסר אויל, מוסר ה' אל תמאס:

פסוק יז
חבלים. מענין חבלי יולדה, וגם מענין חבל וגורל שע"ז תפס יחלק:

פסוק יט
אונו. עונש גזלתו, כמו וישב עליהם את אונם:

פסוק כ
כידו. כמו כדו, וכמ"ש ומחמת שדי ישתה:

פסוק כא
חוצצו. כמו ויצא חצץ כולו (משלי ל':כ"ז) ערוכים על סדר:

פסוק כג
בעצם, מלשון עוצם וחוזק, **שלאנן** כמו שאנן, ושאנן הוא שאין מטריד מבחוץ, ושלו הוא השלוה הפנימית, וזה הבדלה בכ"מ:

פסוק כד
עטיניו. כלי המיץ והחלב, וי"מ המיתרים הדקים שקורין נערווין שמלאים מיץ הצלול כחלב, ויש לשתפו עם אטון מצרים, ע"ש דקותם:

פסוק כז
מחשבותיכם, **ומזימות**. מזימות הם מחשבות עמוקות להרע לחברו, ר"ל מחשבותיכם מסכימים עמי, רק תחמסו מזימות בחמס להרע לי ולהוציא עלי לעז:

פסוק כח
בית נדיב, **אהל רשעים**. הנדיב לשבח, וקראו בית קבוע, ואהל עראי של רשעים, ושניהם כונו על איוב שהוא בית נדיב, ובאמת היה אהל רשעים:

פסוק כט
תנכרו, מענין נכרי. ובא על דבר בלתי ידוע, הפך מפעל נכר על ההכרה:

פסוק ל
יחשך רע יל"פ תואר להאדם הרע, ויל"פ הרע עצמה והעונש, יחשך, לקבל העונש ביום איד:

פסוק לב
ועל גדיש, עי' למעלה ((ה' כ"ו):

פסוק לד
מעל. כמו למעול מעל בה', מענין בגידה:

פרק כב

פסוק ב
יסכון. מענין תועלת והנאה, כמו ותהי לו סוכנת לדעת חז"ל, ויל"פ יסכן השני מענין הרגל, כמו ההסכן הסכנתי, וכל דרכי הסכנתה, אם יסכון וירגיל אותם שישכילו:

פסוק ד
יוכיחך. אשר יוכיחך, ותוכחה הבא אצל ה' יהיה גם על ידי יסורים כמ"ש למעלה ה'. **יבא עמך במשפט**, כמו ואל תבא במשפט את עבדך:

פסוק ו
ערומים, ר"ל שבגדיהם קרועים, כמו וילך ישעיה ערום שפי' חז"ל ערום בבגדים טלואים:

פסוק ח
ואיש זרוע. יל"פ ג"כ שר"ל שלו הארץ ע"י שכובש אותה בכח הזרוע וביד חזקה, או שישב בה בכבוד מצד שהוא נשוא פנים וכולם יכבדו אותו:

פסוק ט
אלמנות, ור"ל ולפעמים ע"י שאלמנות שלחת ריקם ע"י כן סביבותיך פחים, כי ה' יריב ריבם תיכף:

פסוק י
פחים, **פחד**. כמו פחד ופחת ופח (ישעיהו כ"ד:י"ז) שדרך הצידים להפחיד החיות ע"י פחדים ועי"כ תלכד בהפך, כמש"ש:

פסוק יב
גובה שמים. ר"ל שהוא במקום הגבוה שבשמים, ואחר שגם ראש כוכבים רמו וכ"ש מה שגבוה מהם ולכן ואמרת וכו':

פסוק יג
הבעד ערפל. גילוי כבוד ה' לשפוט, מצוייר תמיד שהוא שוכן תוך ערפל, כמ"ש ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו:

פסוק יד
חוג שמים. עגולת השמים שהוא סיבוב הגלגלים במחוגה סביב המרכז, ומצד שהארץ תצוייר כמרכז תוך המחוגה אמר (ישעיהו מ':כ"ב) היושב על חוג הארץ, שהוא החוג הסובב את הארץ כמש"ש:

פסוק טו
ארח עולם. דרך הטבע הקיימת מעולם, **ותשמר**, נסתר לנקבה, ומוסב על הארח, שבא לפעמים בלשון נקבה, כמו את הדרך ילכו בה, ור"ל תשמר את הארח אשר דרכו מתי און:

פסוק טז
קמטו, מענין הכרתה, כמו ותקמטני (למעלה ט"ז). **נהר יוצק**, מן ההפעל, וי"ל שר"ל יסודם הלא הוא נהר יוצק, כי המים הם היו יסוד הארץ בראשית הבריאה, ופעל יוצק כולל דבר מקשיי הניצק ונתך כמו ואבן יצוק נחושה, ועל המוצק והמוקפא ג"כ, כמו והיית מוצק ולא תירא, ור"ל שיסוד העולם נהר שנקפא ונתך שמן המים נקפא הארץ והם נתכים בכל פעם מן הארץ ע"י האדים כנודע:

פסוק יח
ועצת רשעים. התפרש למעלה כ"א ט"ז, צדיקים ישמחו, נקי ילעג, כבר בארתי (למעלה ד' ז') שהנקי הוא בבחינת עצמו והצדיק הוא בבחינת העולם, וזה אין חידוש שהצדיק ילעג בפועל והנקי ישמח בלב, שהצדיק הוא בחיצוניות והנקי הוא בלבו, אבל יסופר רבותא שהצדיק ישמח בלב על צדקו, והנקי גם ילעג בפועל, וכ"ש שילעג הצדיק וישמח הנקי:

פסוק כ
קימנו, דבר הקים בנו שהוא הנפש:

פסוק כא
הסכן. מענין הרגל (כנ"ל ב') ויל"פ מעינן אוצר, כמו ויבן ערי מסכנות שתאצור שכרך עמו באוצרו הטוב הרוחני, **ושלם** יל"פ ג"כ מענין שלום ושלוה.
בהם, פרשתי הכינוי על הרשעים, ויל"פ שר"ל בהם בתורה ואמריו שהזכיר בפסוק שאח"ז:

פסוק כד
(כד-כה) **בצר**. כמו מבצר, וכן **בצריך**.

פסוק כה
תועפות. דבר הנשא, שנראה כעף למעלה, כמו תועפות הרים, כתועפות ראם:

פסוק כט
גוה. מענין גאוה והתנשאות, וי"פ שהוא פי' למ"ש ותגזר אומר ויקם לך, שתגזר על דרכך אשר השפילו ותאמר גוה, שתצוה שיגביהו דרכך ויצליחו, ויקם ה' לך ושח עינים יושיע. ובזה על דרכיך נגה אור:

פסוק ל
ימלט. יפליט לחוץ, כמו ואתמלטה בעור שני (למעלה י"ט) שיפלט מה שאינו נקי היינו הפסולת, וע"י בור כפיך שתברר האוכל מן הפסולת יהיה נמלט הפסולת ונפלט לחוץ:

פרק כג

פסוק ב
ידי כבדה. כמו תכבד עלי ידך (תהלות ל"ב) הייתי גובר בכחי על אנחתי, מרי שחי, ששיחי מורד בי:

פסוק ג
תכונתו. שרשו כון, מכון שבתו, או התי"ו שורש, כמו חותם תכנית, שלימותו וענינו:

פסוק ד
משפט, **תוכחות**. המשפט הוא עפ"י הדין, והתוכחה הוא הוכוח עפ"י היושר (ישעיה י"ח):

פסוק ו
ישים בי. כמו עפ"י אבשלום היתה שומה (ש"ב י"ב ל"ב) מה שהושם בי, מה שאני עושה, הוא הסבה לזה, שהמעשה לשמו ובעבורו:

פסוק ז
נוכח. נפעל, היושר יתוכח עמו, או היושר שעמו ע"י יבורר הדבר, או הוא כמלת נכחו תחנו על הים, היושר הוא נכחו ועומד עמו לברר הדבר:

פסוק ט
ולא אחז, מענין ציפוי, כמו ויאחז את הבית (מ"א. ו' י'):

פסוק יא
באשורו. שם אושר בא תמיד על האושר הנפשי, וזה המבדיל בין מאושר ובין מצליח, ואושר הבא על ההדרכה בא לצורך אושר הנפש:

פסוק יב
מחקי. כמו הטריפני לחם חקי, ואגרע חקך, **וצפנתי** מענין שמירה שמרתים יותר מחקי, ויל"פ צפנתי מענין הטמנה טמנתי אותם מחקי, שחקי לא יראו אותם ויהיו נעלמים מהם, כי נוכח ה' מגמתם:

פסוק יג
ישיבנו. כמו וישיבום מדרכם, ומלת מי נמשך לשנים:

פסוק טו
אבהל, היא הבהלה הפתאומית בלא ישוב הדעת:

פסוק יז
מפני חשך. טרם בא החשך, והאופל גדול מחשך, אם הייתי נכרת טרם בא החשך, ר"ל בתחלת הצרה, לא הייתי רואה את האופל שהוא הצרה הגדולה:

פרק כד

פסוק ה
במדבר, **ערבה**. הערבה הוא מקום שגדלים בו קוצים ועצים פראים אשר במדבר (ישעיה ל"ה) ושם יתחבאו נעריו, כמו שגורי החיות ישארו בחוריהם בערבה והגדולים יצאו במדבר לטרף:

פסוק ו
בלילו. התבואה, ובא מנפ"י יבול, ומנע"ו בול, וכפולים בליל חמיץ, וי"ל מענין בלול ותערובות, כי לא ינקו התבואה רק יערבוה עם הפסולת כדרך הפראים.
ילקשו, מורה על איחור הבצירה, כמו בטרם עלות הלקש (עמוס ז'):
לבוש, **כסות**, הלבוש ללבישה, והכסות בו יכסה מלמעלה:

פסוק ט
משוד, משדים וכמו משוד תנחמיה (ישעיהו ס"ו:י"א), ויל"פ מ"ש על עני מענין עולל ויונק, ועול ימים ועויל, העולל של העני יחבלו, וכמו שוד שד כן יאמר עול על:

פסוק י
הלכו. פעל יוצא. הם יעשו שיכלו, וכן ערים ילינו יוצא:

פסוק יא
שורותם. שורות הכרם כמו עלו בשרותיה ושחתו (ירמיהו ה':י') **יצהירו** מעינן תירוש ויצהר ידרכו את הזיתים:

פסוק יב
תפלה, כמו ולא נתן תפלה לאלהים:

פסוק יג
דרכיו, **נתיבותיו**. דרך הוא דרך הרבים, והנתיב הוא של יחידים את הנתיב הכירו כי יעברו בו לפעמים אבל לא ישבו ויתעכבו שם. ואת דרך הגדול של האור לא הכירו כלל כי לא יעברו בדרך הרבים:

פסוק טז
חתמו. עשו חותם וסימן. וכן פי' חז"ל שהיו שם מושחים הבית בשמן אפרסמון ומריחים מקומו בלילה:

פסוק יז
יכיר. פעל יוצא, וכן לקמן לכן יכיר מעבדיהם, וכן יל"פ כן אכיר את גלות יהודה (ירמיה כ"ד ה'), ואין העם מכירים קול תרועת השמחה (עזרא ג' י"ג), בלהות, הנפרד בלה מצייר את השגים ולחומי רשף המזיקים בלילה, כמ"ש ישעיה י"ז:

פסוק יח
דרך כרמים. שהכרמים קרובים לעיר:

פסוק יט
ציה. בציה ובחום, ר"ל בחום הקיץ, וכן **שאול**, בשאול במקום עמוק:

פסוק כ
רחם מתקו רמה, רחם כן תקרא העלמה, כמו רחם רחמתים (שופטים ה':ל') וזה דרך בזיון (עי' רד"ק בשרשים ור"ש בן מלך שם) ורמה לשון מרמה ומתק מענין סוד כמו נמתיק סוד (תהלות נ"ה) ומתק שפתים (משלי י"ז) מתק רעהו (שם כ"ז), שרמה את הנערה בדברי פתויו לגלות לו מסתורה.
עולה, כן קורא הצעירה לימים בלשון בזיון, כמו יסגירני אל אל עויל, שמורכב מן עול ימים ומן עול, וכן מורכב מן עולה ומן עוילה:

פסוק כא
רועה. לשון רועה זונות, **עקרה** שמשקה אותה כוס עקרין, וכמ"ש חז"ל שהיו לוקחים שתי נשים וכו':

פסוק כב
אבירים. אניות הגדולות:

פסוק כד
והמכו, כמו וַהשמֵכו, הפעל מן הכפל מן וימכו בעונם, ויל"פ ששרשו נמך בדברי חז"ל, **יקפצון**, הקופץ הוא מלמעלה למטה, שמורידים למקום נמוך מקום הסלעים ושבולת מים ששם יטבעו הספינות, וע"כ תפס **ראש שבולת**, שכולל ג"כ שבולת מים אשר יטביע הספינה, וימלו, שרשו נמל ענין כריתה:

פרק כו

פסוק ב
עזרת, **הושעת**. העוזר עוזר במקצת, והמושיע יעשה את הכל.
ולא כח, חסר הכח הפנימי וצריך עוזר.
וזרוע לא עז, מציין שחסר גם הזרוע שבו יפעול, ואין די בעזר וצריך מושיע, ומוסיף ששטה שלי שלא לבד שלא היה לה כח פנימי כי גם לא היה לה עז, הושעת אותה:

פסוק ג
יעצת, **ותושיה**. כבר התבאר שהתושיה היא אחרי העצה, שהוא הוצאת העצה אל היש:

פסוק ה
הרפאים. יקראו המתים שירדו לקבר ונתרופף הרכבת גופם ע"י הרקבון, גם נקראו כן הענקים, על פי משלי הקדמונים שהנפילים הראשונים שנפלו מן השמים שוכנים בשאול ובתהום רבה, **יחוללו**, מענין לידה, כמו ותחולל ארץ ותבל, ולפי' הב' הוא מענין חללים שוכבי קבר:

פסוק ו
שאול, **אבדון**. השאול מציין את הקבר, ואבדון מציין בליית הגופים שע"י יאבדו מן המציאות, הערום יצויר שיתכסה, **ואין כסות** מציין שאין כסות במציאות, וזה לאבדון, שאחרי אבדו לא ילבש כסות אחר ולא תחול צורה אחרת בחומר:

פסוק ז
בלימה. מענין עדיו לבלום, חסימת המים בל יצאו לכסות הארץ:

פסוק ח
בעבים, **ענן**. העב עב מן הענן (ישעיה מ"ד כ"ב) ומוסיף שגם הענן הקל שתחת העבים לא נבקע להוציא מימיו:

פסוק ט
מאחז, כמו ויאחוז את הבית (מ"א ו' י') מענין ציפוי.

פרשז. מענין פרישה והז' נוסף, וחז"ל פי' פרש זיו, כמו חדש זיו, או זיו כבודה שהוא מענין זיו לדעת המפרשים, שפרש זיו עננו:

פסוק י
חק, **חג**, חק הטבעי הסובב במחוגה ועיגול במקום שיכלה האור והחשך ויגיעו לתכליתם:

פסוק יב
רגע. מענין מרגוע ומנוחה, וכן רוגע הים והמו גליו לפי פרושי, **רהב**, גאות המים כמו אתה מושל בגאות הים:

פסוק יג
שפרה. כמו אף נחלת שפרה, שיטהר השמים מן העננים, וייפה אותם.
חוללה, כמו מחצבת רהב מחוללת תנין וכן אמר פה מחץ רהב חולל נחש בריח:

פרק כז

פסוק ב
אל, **שדי**. התבאר בכל הספר שקוראהו בשם אל מצד תקפו, ובשם שדי מצד ההנהגה, ר"ל מצד שהוא אל אינו שופט כלל, וגם מצד שהוא שדי ומשגיח ומנהיג, המר נפשי בחנם:

פסוק ג
נשמתי, **ורוח אלוה**. כבר בארתי בכ"מ שלפעמים שם נשמה על נשימת רוח חיים לבד, ואז שם רוח גדול משם נשמה, ובפרט פה שאמר רוח אלוה, שמורה על הרוח האלהי הרוחני אשר באדם, שבו יש יתרון לאדם על הבהמה, שכל בע"ח יש נשמת רוח באפיו לא רוח אלוה:

פסוק ד
שפתי, **ולשוני**. התבאר אצלי תמיד, ששם לשון מורה על הדבור התבוניי, משא"כ שם שפה מציין הדבור הפשוט, וזה ההבדל ג"כ בין דבור ובין הגיון, שהגיון הוא הדבור הפנימי הקשור עם המחשבה והתבונה, וכשיעשה מופתים תבוניים מתעים הוא רמיה, וכשידבר דברי שקר בשפתיו הוא עולה, ודבור התבונה מיוחס אל הרוח האלהי וכח השכל, ומצד שהוא רוח אלוה אין ראוי שידבר רמיה, והדבור הפשוט מיוחס אל כח החיים ונשמת האף, והמאמרים מקבילים כמ"ש בפי':

פסוק ו
לא יחרף, מענין חרפה ובוז, וי"פ פעל עומד, **לבבי** לא יהיה לו חרפה מימי חיי, וי"פ יוצא, לבבי לא יחרף אותי:

פסוק ז
אויבי, **ומתקוממי**. האויב הוא בלב והמתקומם הוא בפועל, ונגד מ"ש ולשוני אם תהגה רמיה שהוא הגיון הלב, ונגד זה האויב שהוא בלב, ורמיית הלב בהקישים של רמיה הוא רשע, ונגד מ"ש אם תדברנה שפתי עולה שהוא הדבור החיצוני, נגד זה המתקומם בגלוי, ובדבור שהוא עולה:

פסוק ח
ישל. י"מ מענין לא תשלה אותי שיתעה אותו בשוא, וי"מ מענין שליפה, ישלוף הנפש מן הגוף, וי"מ משורש נשל כמו כי ישל זיתיך, והראוי ישל בהפעיל או ישל בדגש השי"ן, וי"מ משורש שלה, הכי תהיה נפשו בשלוה:

פסוק י
יקרא. יכריז ויפרסם, כי לדעת המפ' הי"ל היקרא בה' התמיה:

פסוק יא
אורה. מענין לימוד והוראת הדרך הנכון, **ביד אל**, כמו כאשר דבר ה' ביד משה, שאני משים דברי בפי האל שהוא קורא ומכריז זאת באשר דבר זה נמצא עמו:

פסוק יג
חלק אדם רשע, **ונחלת עריצים**. אדם רשע פרטי יקבל חלקו ביחוד, והעריצים הרבים זאת להם לנחלה כללית הכוללת כל המשפחה כנ"ל (כ' כ"ט), לדעת המפרשים שזה יאמר איוב, יפלא הלא א"כ סותר כל מה שאמר עד הנה שהוא החליט שהרשע מצליח ואיך יאמר עתה להפך?:

פסוק יד
בניו, **צאצאיו**. צאצאים הם הקטנים (כנ"ל כ"א ח'):

פסוק טו
שרידיו. הנשאר מגופו הבשר והעצמות, וי"ל שתפס לשון זה על שמכסים המת העשיר בבגדי שרד ובגדי קדש:

פסוק יז
צדיק ילבש, **נקי יחלק**, כבר בארתי (לעלה ד' ז', י"ז ח', כ"ב י"ט), שהצדיק הוא לפי הנגלה והוא ילבש מלבושי הרשע בגלוי, והנקי הוא לפי הנסתר והוא יחלק הכסף שאין בו סימין ואינו ניכר כ"כ:

פסוק יט
ולא יאסף, כמו לא יאספו ולא יקברו (ירמיהו ח':ב'):

פרק כח

פסוק א
מוצא. מקום שמשם יוצא, כמו מוצאי מים, ומוצא הסוסים, **יזקו**, הזיקוק הוא יותר מן הצירוף (כמ"ש מלאכי ג' ג'):

פסוק ב
יצוק. בא גם על התכת דבר מוקשה: (ג) **תכלית**. גמר הדבר בשלימותו.
אבן אפל, הקדמונים היו אומרים שיש אבן טמון בסתרי התעלומה והאופל, שע"י יתגלו המטמונים וספוני טמוני הזהב (דער שטיין דער ווייזען):

פסוק ד
פרץ, כמו כפרץ מים, עת שהנחל פורץ גדרו **מעם גר** ממקום שניגר שם, כמו כמים מוגרים במורד.
מני רגל מן המרגלים והתרים, והוא שם של הריגול.
דלו, כמו דלו עיני למרום, ומזה הדליה של המים שמעלים אותם מעומק האדמה, שזה ההבדל בין דלה ובין שאב.
נעו כמו נעו מעגלותיה לא תדע:

פסוק ח
הדריכוהו. יוצא, לא עשו שם דרך.
ובני שחץ הם הברואים הנוראים והאמים.
עדה, מלשון שלל וטרף, כמו בבקר יאכל עד, לא טרף שם את טרפו:

פסוק ט
שלח ידו. מוסב על הנתיב. ודרך המליצה להשאיל יד ורגל וכל איברי הגויה לעצמיים הגיונים, כמו ינופף ידו הר בת ציון (ישעיהו י':ל"ב), תהום רום ידהו נשא (חבקוק ג':י'):

פסוק י
בצורות, המבצר המעכב בעד יאורים בקע, כמו הבקעה העיר:

פסוק יא
מבכי. שרשו בוך, כמו נבוכים הם בארץ, ומזה נבכי ים.
וחבש הוא החוגר על הדבר וקשרו בל יתפשט, עמ"ש ישעיה א':

פסוק יב
חכמה, **בינה**. בארתי הבדלם בפ' סי' משלי באורך:

פסוק יג
ערכה. בא על השיווי, עמ"ש ישעי' מ':

פסוק טו
תחתיה. הוא דרך חלופים, כמו ויעלהו לעולה תחת בנו, **ומחירה**, הוא דרך קנין:

פסוק טז
תסולה. כמו המסולאים בפז שמחפים דבר יקר על דר יקר ממנו ויסולה ביופיו ע"י הציפוי היקרה:

פסוק יח
ראמות. אבנים יקרות הנופלים ממקום רם וכן **גביש** כמו אבני אלגביש:

פסוק כ
מאין תבא. היינו איך תבא לפה, ולמעלה (י"ב) מאין תמצא על מציאותה במקומה:

פסוק כא
ונעלמה, **נסתרה**. ההעלמה הוא מן השכל, והסתר הוא מן חוש הראות, ותפס רבותא שגם עוף השמים שקרובים אל השמים נסתרה מידיעתם, וגם מעיני כל חי הגם שיש ביניהם בעלי שכל נעלמה משכלם:

פסוק כד
יביט, **ירא**. ההבטה הוא שומת לב על הדבר, והראיה הוא הראיה החושית, ומוסיף שגם יראה (כמ"ש כלל זה ישעיה ה'):

פסוק כז
ויספרה, **הכינה**. **וגם חקרה**. החכמה כמו שהיא אצל ה', ספר את פרטיה במספר, וגם הכינה באופן שתסכים עם הנהגת המציאות, וגם חקרה היא החכמה שהוריד למטה שישיגו ממנו בעלי שכל מה שיכולים לקבל, וזה אמון פדגוג אמון מכוסה אמון מוצנע שהזכירו חז"ל (ב"ר פ"א):

פרק כט

פסוק ד
בימי חרפי. כינוי לימי הנערות מלשון ארמי הא בחרפי הא באפלי, ויל"פ על רתיחת הדם והתעצמותו בעת הנערות, כמו בחרפם בפלשתים (ש"ב כ"ב ט'), ומזה חרף נפשו למות (שופטים ה':י"ח) **סוד אלוה**, סוד קדושים רבה שעמהם ימתיק סוד ההנהגה, והיא מליצה על כחותיו הטבעיים והנפשיים שעפ"י סודם ועצתם יחייהו ה' ויתן לו עז ועצמה, והגוף יצוייר כאהל על כחות הפנימיים:

פסוק ה
נערי. בני. ויפול על הנערים (א' י"ט):

פסוק ו
בחמה. בחמאה, כמו חלקו מחמאות פיו, **וצור** כמו ושמן מחלמיש צור, שהצור יוצק שמן ושפע:

פסוק ז
שער עלי קרת. בשער ישבו הזקנים והראש ישב על תקרה הגבוהה של השער מעל כל העם, וכן ליד שערים לפי קרת (משלי ח' ג'):

פסוק ח
קמו, עמדו. פעל עמד בא פה על התמדת העמידה, כמו ויעמוד העם על משה מן הבקר ועד הערב:

פסוק ט
וכף ישימו לפיהם, וכן ושימו יד על פה (למעלה כ"א ה', לקמן ל"א כ"ז):

פסוק י
נגידים. הנגיד הוא יותר מן השר, שמצאנוהו על המלך ומשחהו לנגיד (ש"א ט' ט"ו, י' ב' ובכ"מ), לשונם לחכם דבקה (יחזקאל ג' כ"ו, תהלות קל"ז ו') והוא יותר מן שימת יד על פה:

פסוק יא
ותאשרני. שם אושר בא תמיד על אושר הנפשי, וזה ההבדל בין מאושר ובין מצליח, ובין מהלל או משבח:

פסוק יב
משוע. הוא הצועק לישועה:

פסוק יד
צדק לבשתי וילבשני. אני לובש הצדק והצדק לובש אותי, ר"ל כל הרוצה לעשות צדק ילמד ממני עד שאני הלבוש אל הצדק בי יתראה לבני אדם, ויש הבדל בין לבוש ובין **מעיל**, שהמעיל הוא מלמעלה על הבגדים כמ"ש ישעיה סי' נ"ט, וכן המשפט נגלה, והצדק הוא פרטי לו לבדו, בלבוש פנימי:

פסוק טו
וריב לא ידעתי. שלא ידעתי את הריב אחקור עליו בחקירות ודרישות עד אדע, ובפי' פרשתי ריב איש לא ידעתי:

פסוק יז
מתלעות. הם הטוחנות, **והשנים** בם יאחז הטרף:

פסוק יח
כחול. שם עוף שאמרו חז"ל שחי לעולם ושכל אלף שנה ישרף בקינו וישוב לחיות, וכן משוררי העמים הקדמונים הזכירו את העוף הזה באופן קרוב לזה:

פרק ל

פסוק ב
כלח לחלוחית הבשר וכחו כמו ולא נס ליחה:

פסוק ג
העורקים. הסובבים, כמו ועורקי לא ישכבון על מרוצת הדם בהגידין סביב סביב:

פסוק ד
מלוח. דבר מעורב כמו ממולח טהור קדש, ומזה נקראו מנהיגי האניה מלחים על שמערבים את המים, **ועלי**. מן עלה זית, עלים של שיחים ושרשים של רתמים שגדלים במדבר:

פסוק ז
בערוץ נחלים. מקום שנעשה שם שבר ע"י הנחלים, או בנקיקי הנחלים ובסעיפי הסלעים:
יספחו. יתחברו, ויל"פ שהם כספיחי החרול כאלו גדלים עם החרולים:

פסוק יא
יתרי, כמו בשבעה יתרים לחים, ופתח כמו פתוחי חותם שנחקק בבשר:

פסוק יב
פרחח. כמו פרח ואפרוח, ר"ל קטנים, או כמו פרוח תפרח הצרעת, מצורעים, ונכפלה למ"ד הפעל כמו סגריר עבטיט. רגלי שלחו, יל"פ שדוקרים את רגלי בשלח וחרב:

פסוק יג
להותי יועלו. יל"פ ג"כ שהם רק מועילים להותי ושברי לא לעצמם, שדדבר זה אינו עוזר למו, ואין להם מזה תועלת רק להועיל אל הוותי ולהרבות את שברי:

פסוק יד
כפרץ. כמו פרץ ה' את אויבי כפרץ מים.
שואה, חשכת העננים:

פסוק טו
נדיבתי. כמו ורוח נדיבה תסמכני, והרוח נדיבה תרדוף כרוח את ישועתי, והוא כעב עברה מפני הרוח. והמליצה שרוחי בעצמי מתיאש מן הישועה ורוצה במות:

פסוק יז
נקר. כמו יקרוהו עורבי נחל.
ועורקי. גידים הדופקים:

פסוק יח
יתחפש. הם השתנות המלבוש, כמו התחפש ובא במלחמה:

פסוק יט
הורני. מענין השלכה:

פסוק כב
תרכיבני. כמו והנה רכב אש ויעל אליהו בסערה.
תושיה. החולשה, וכן בכל תושיה יתגלע לפירושי תשות כח:

פסוק כג
תשיבני. נסתר לנקבה, ומוסב על התושיה:

פסוק כד
בעי, בקבר. כמו עיי השדה.
בפידו, מענין שבר.
שוע, תשועה, כי נחי פ"י ונחי ע"ו משתתפים:

פסוק כו
קויתי, **ואיחלה**. המקוה מקוה על דבר בלתי ברור, והמייחל ממתין על דבר ברור שיבוא, וע"ז מוסיף ואיחלה לאור, כי ביאת האור הוא דבר ברור, וכמ"ש ישעי' (נ"א ה'):

פסוק כז
רתחו, כמו רתח רתחיה.
ולא דמו, מעינן שתיקה או הפסק, כמו עיני נגרה ולא תדמה:

פסוק כח
קדר. חשך ושחרות:

פרק לא

פסוק ב
(ב-ג) **חלק אלוה**, **ונחלת שדי**. הנחלה היא המגיע בירושה והוא על מיתת בניו כי נחלו עונות אביהם (ע"ל כ' כ"ט, כ"ז י"ג), ועז"א שהוא **נכר גם לפעולי און**, והחלק הוא חלקי שהם יסורי גופו, ועז"א שהוא **איד לעול**, ופועל און הוא יותר מעול, שמציין הפעולה כמעשה (כנ"ל י"א י"ד):

פסוק ה
שוא. דבר שאין בו ממש וזה על ההליכה ההגיונית, **ומרמה** נופל על הפעולה שמרמה שהוא פועל צדק והוא רשע באמת:
ותחש. מענין ומי יחוש, שממשש במרמה, או מענין מהירות:

פסוק יא
עון פלילים. עון הראוי לעונש גדול, כמו ונתן בפלילים:

פסוק טו
בבטן, **ברחם**. הבטן מציין ההריון, והרחם מציין הלידה (ירמיה א' ה') שבין בהריון בין בלידה היו שוים:

פסוק טז
אם אמנע, יל"פ יוצא כמ"ש בפי', ויל"פ עומד אם אמנע מלמלא חפץ דלים:

פסוק יח
גדלני, נדחקו המפרשים, ופי' כפשטו ה' גדל אותי, אנחנה מוסב על אמי. אנחה אמי מבטן:

פסוק כב
אזרעי הוא בין הכתף להקנה, והשכם הוא אחר הכתף, לכן במשא שישא איש אחד על גביו יאמר שנושא על שכמו, ואם ישא על צדו או שנים הנושאים במוטות שיתנו המוט על צדם הימנית יאמר שנושאים בכתף, הכתפים הם שנים והשכם רק אחד, והקנה הוא למטה מן הזרוע:

פסוק כג
פחד. מן העונש, **ושאתו** יראת הרוממות כנ"ל י"ג י"א:

פסוק כד
זהב כסלי, **כתם מבטחי**. כבר בארתי למעלה ד' שהכסל הוא הבטחון מן הרע, והמבטח הוא אל הטוב. כסלי שלא יגיע לי מחסור כי יש לי זהב, ומבטחי להשיג עוד תוספת טוב כי י"ל כתם שיקר מן הזהב:

פסוק כז
ותשק ידי לפי. חיבור היד לפה, כמו משיקות אשה אל אחותה (יחזקאל ג' י"ג):

פסוק ל
לחטא חכי. החיך הוא הדבור היותר פנימי, שאף בחיך לא חטאתי וכ"ש בפה ולשון ושפה, כמו דברה לשוני בחכי (עי' משלי ה', ח' ג'):

פסוק לג
כסתי פשעי, **לטמון בחבי עוני**. הפשע הוא המרד בגלוי וצריך כיסוי, אבל העון שהוא עוות המחשבה הוא מכוסה, וצריך להטמינו במקום כיסויו בל יתראה שם, ר"ל בל יתראו מחשבותיו החוצה:

פסוק לד
אערוץ. אירא ואפחד כמו אל תערוץ מפניהם, **בוז משפחות** בזיון של משפחות, ומשפחה מגביל נגד המון, שההמון הם הבלתי מחוברים רק המיית הפחותים:

פסוק לה
תוי. הם האותיות, ויתו על דלתות השער.
והספר הוא חבור האותיות לספר שלם **ואיש ריבי** מוסב לכל המאמר יעננו (איש ריבי) וספר כתב (שדי) (יעננו) איש ריבי:

פסוק לז
נגיד. דבר ומנהיג:

פרק לב

פסוק ד
חכה את איוב. פעל חכה נקשר בכ"מ עם למ"ד ופה שנקשר עם מלת את מבואר שהוא יוצא, שגרם שאיוב יחכה ימתין, כי חכה נרדף עם ההמתנה, ונסתה ולא תחכה (מ"ב ט' ג'):

פסוק ו
זחלתי ואירא. הזוחל הוא הרומש בארץ, ומורה על ההכנעה והשפלות, חמת זוחלי עפר. **דע**, דעות, דעים, בא במענה אליהוא ששה פעמים, ואין דרכו לבא על צורה זאת, והוא לדעתי שם הינח על המדעיים השתולים בנפש האדם מעולם השכלי, אשר לפי דעת אפלטון תביאם הנפש עמה ירושת נחלה ממקור מחצבה, והם לדעתו יסודי התבונה, ונקראו גם בלשון הפילוסופים אידעען, וקרא את ה' תמים דעים, כי אצלו הם בתמימות בלי חסרון:

פסוק ח
רוח, **ונשמת שדי**. לפעמים יבא שם נשמה על הנשמה העליונה שהיתה חיה ומשכלת גם טרם רדתה בגויה ונפרדת מן הגוף, והיא תופיע על הרוח אשר בגוף שהוא ג"כ ממרומים, לכן אמר רוח באנוש ונשמת שדי, וכן לדברי המקובלים נשמה גדולה מרוח:

פסוק ט
רבים יחכמו, **וזקנים יבינו**. מבואר אצלי בפי' משלי, שהחכמה כוללת כל דרכי ההנהגה שיש בה טוב ורע, והיא לא תושג בשכל האדם רק ע"י הקבלה מה', ויש להעלות על הדעת שרבים ע"י שיוציאו כללים מפרטי מעשיהם, יחכמו, והבינה יוציא האדם מדעתו ע"י עיון והיקשים והיה עולה על הדעת שהזקנים שהרבו להשתמש במופתי הבינה יבינו, עתה ראה שאינו כן:

פסוק יא
אזין. יל"פ מענין מאזנים, כמו אזן וחקר, שקלתי הדברים במאזני השכל:

פסוק יב
מכם. שיעורו והנה אין מכם לאיוב מוכיח:

פסוק יד
מלין, **אמריכם**. המלות הם מלות יחידות, והמאמרים הם צירוף המלות למאמר שלם:

פסוק טו
העתיקו. כמו ויעתק משם ההרה, נעקרו המלים מהם:

פסוק כא
אכנה. בלה"ק בא רק על שם הכבוד שנותן לחבירו, כמו אכנך ולא ידעתני (ישעיהו מ"ה:ד'):

פסוק כב
כמעט ישאני. גם אם ישאני ויכלני, כמו למשאות אותה משרשיה (יחזקאל י"ז:ט'). ויל"פ כמעט שאכנה ישאני עושני ויכלני:

פרק לג

פסוק א
מלי, הם המלות הפרטיים.
וכל דברי הוא כלל הבור, ובא לומר שגם מיליו הפרטיים נאמרו בכונה ובשכל, וע"כ יחס אליהם שמיעה שהיא גדולה מהאזנה כמ"ש בכ"מ:

פסוק ב
פי, **לשוני**. הלשון מציין הדבור הפנימי, והפה מציין הדבור החיצוני שכבר דברה לשון תבונתו וחקרה את הדברים בבינתו, **והחיך** הוא עוד יותר פנימי מן הלשון:

פסוק ג
ודעת שפתי. שיעורו שפתי דעת ברור מללו ומבורר אצלי בפי' משלי שהשפתיים מציינים את הדעת שהוא ידיעת הדברים בידיעה ברורה:

פסוק ד
רוח, **ונשמת**. בעת נוצר היה בו רק הרוח והוא עשה אותו, ואח"כ בא בו הנשמה שהיא מדרגה יותר, כמ"ש זכה יתיר יהבין ליה נשמתא:

פסוק ו
כפיך. כדברי פיך.
לאל, בעבור האל ובמקומו.
קרצתי, נגזרתי.
ואכפי כמו וכפי, כמ"ש איוב כפך מעלי הרחק:

פסוק ט
זך אני, חף אנכי. מבואר אצלי שמלת אנכי שולל נושא אחר, ואני בא רק לציין תחת השם, ומלת חף מענין ציפוי, כמו חפה זהב (מנל"ה) או חופף עליו כל היום (מהכפולים), ר"ל אני זך בלא פשע, וגם אם יש לי פשע העון שהוא המזיד של הפשע אינו מיוחס לי רק לה' כי אני מחופף מאתו וכל מעשי מוכרחים. עז"א אנכי, שהעון לא לו יתיחס רק לה':

פסוק י
תנואות. כמו ולמה תניאון את לב בני ישראל, הפרת המחשבה והרצון כאלו אני מפר מחשבותיו:

פסוק טו
תרדמה, בתנומות. תנומה קלה אף משינה, וכ"ש מתרדמה שהיא השינה העמוקה. ואמרו חז"ל ג' תרדמות הם, תרדמה של נבואה:

פסוק טז
ובמוסרם. מענין לדעת חכמה ומוסר, המוסר השתול בלב האדם יניח חותמו על הדבר לקיימו:

פסוק יז
וגוה. בא גם על קיבוץ הכחות אשר בתוך הגויה ועל הגויה בעצמה, כמו מגוית הארי רדה דבש, שלף ויצא מגוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה, דבר הצפון בלב, ועל כונה זו בא פה:

פסוק יח
נפשו, וחייתו. בהגבלתם בא נפש על הרוחניות, וכן בכ"מ שהגביל הנפש נגד הגויה, כמ"ש בכ"מ:

פסוק יט
ורוב. פעל עבר ע"מ טוב, **עצמיו** יריבו ריב איתן:

פסוק כ
וזהמתו. ענין תיעוב, ובדברי חז"ל ידים מזוהמות.
חייתו לחם, לחם חייתו, כמו משנה כסף, רבים עמים.
ונפשו (זהמה) **מאכל תאוה**, כי התאוה מיוחס אל הנפש, כי תאוה נפשך לאכל בשר:

פסוק כא
ושפו. מענין גבהות, כמו הר נשפה, שפיים במדבר, העצמות שלא נראו יגבהו.

ראו, מבנין פעל הדגוש, וזה אחד מד' מקומות שהא' דגושה:

פסוק כג
מלאך מליץ. שליח מאתו להמליץ ולדבר טוב בעדו, כמו ומליציך פשעו בי, ופי' שהוא מליץ דבר אחד מן אלף דברים המוכנים להגיד לאדם את ישרו:

פסוק כד
פדעהו. ענינו בערבי פניה והסרה, וי"מ כמו פדה בה', כמו גבה גבע, גלה גלע, שגה שגע:

פסוק כה
רטפש. רטוב טפש, (כמו טפש כחלב לבם) עידון הבשר ע"י הרטבת הליחות:

פסוק כז
ישור על אנשים. היו"ד מן ישור שרשית, מקור משורש ישר, ועל מענין עולה, ועולתה תקפץ פיה, וכן פרשתי (תהלות ד') על משכבכם, כמו רע רוע, בבקר יאכל עד, חבלי רשעים עודוני, שיישר העול שעשה אל אנשים.
ולא שוה, מענין הלא אם שוה פניה, שלא הלכתי בדרך שוה רק העויתי הישר, ויל"פ לא השגתי תועלת בזה, כמו וכ"ז איננו שוה לי, והחטא הוא בפעולה, והעון הוא עוות השכל והיושר:

פסוק לא
הקשב, **שמע**. שמיעה היא אחר ההקשבה כמ"ש בכ"מ:

פרק לד

פסוק ב
חכמים, **יודעים**. החכמים קבלו חקי החכמה, והיודעים הם בדברים הנודעים ע"י הבחינה והנסיון, והחכמים גדולים מיודעים ולהם ייחד הדבור, לכן אמר לשון שמועה, כפי הכלל המבואר בפי' ישעיה (א' י'):

פסוק ו
אכזב. פעל יוצא, אכחיש את המשפט, **חצי**, כמו חצי שדי נחתו בי:

פסוק ח
וארח. פעל, יעשה אורח ודרך:
לחברה, **וללכת**. אחר ההתחברות היא ההליכה שילכו ביחד לעשות רע:

פסוק ט
לא יסכן. לא יועיל, ברצות, מענין רצון, או מענין הליכה וריצה, בהתהלכו עם אלהים:

פסוק י
לאל מרשע, **ושדי מעול**. התבאר תמיד ששדי מציין מצד ההשגחה שמצדו יעשה משפט, ועול הוא עוות המשפט, כמ"ש פסוק י"ב אל לא ירשיע, מצד שהוא אל ותקיף. ומצד שהוא שדי לא יעות משפט:

פסוק יא
פועל אדם ישלם לו, וכארח איש ימציאנו. עי' בפי'. ויל"פ עוד, שר"ל שישלם בין לפי הפעולה בין לפי דרכי הנפש, למשל מי שהוא בעל חמה בטבעו לא יענש כ"כ על החמה כמו מי שאין טבעו נוטה לזה, ור"ל כארח ודרך הנפש של כל איש ביחוד, ולכן אמר מלת איש שמציין שם הכללות כל איש ואיש, שזה אחד מן ההבדלים בין אדם ובין איש, כמ"ש בס' התו"ה (ויקרא ס' י'), וכן אמר בכ"מ לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, כפי דרכי הנפש שמהם צומחות הפעולות וכפי הפעולות, והשם ישקיף מאיזה מדה ותכונה צמחה הפעולה ולפיהו ימציא גמולו:

פסוק טז
ואם בינה. מקור, אם יש לך לב להבין שמעה, ר"ל הבין זאת, וגם **האזין לקול מילי** הוא המשל שנתן ע"ז:

פסוק יז
יחבוש. מענין ממשלה המושל החובש בבית האסורים, והוא פעל יוצא שיעשה לחובש ומושל את מי שהוא שונא משפט, **ואם צדיק**, פי' אם יהיה צדיק ע"י שכביר תרשיע:

פסוק כ
רגע ימותו (**עם**), **לא ביד**. לא בכח ר"ל בקלות:

פסוק כא
דרכי, צעדי. דרכי הנפש והפעולות, (כנ"ל פ' י"א), ועמ"ש ירמיה (י"א כ"ג):

פסוק כד
ירוע. ירוצץ וישבר, **תחתם**, במקומם:

פסוק כה
יכיר. פעל יוצא, שיכיר לאחרים כנ"ל:
מעבדיהם, מעשיהם, מענין עבודה שמשותף עם מפעל ומעשה רק שמציין עבודה קשה ומתמדת, ופי' פרי מעשיהם וענשם.
והפך לילה, והוא הפך בלילה:

פסוק כו
תחת. במקום שיש רשעים.
ספקם, מענין ספק, וכן בא כ"פ בס' זה:

פסוק כט
(כט-ל) **ישקיט**. מוסב למטה ישקיט או יסתיר פנים ממלוך אדם חנף ומי ירשיע ומי ישורנו:

פסוק לא
האמר. אשר אמר, ומוסב גם על פסוק ל"ב ל"ג.
נשאתי, מעינן נושא עון.
לא אחבול, כמו חבל את מעשה ידיך:

פסוק לד
אנשי לבב. היינו חכמי לב שהם יותר מחכמים, הם אלה שחקות החכמה קבוע בלבם, והם יאמרו מעצמם, **וגבר חכם** יאמר כן עת ישמע דברי:

פסוק לה
לא בדעת, **לא בהשכל**. הדעת קנוי מן הבחינה והנסיון וההשכל הוא ממקור השכל, רמ"ש ככ"מ:

פסוק לו
אבי. **רצוני**, **משורש אבה**. יבחן, **כמו ויבחנו דבריכם**. עד נצח מענין נצוח, וכן ויז נצחם על בגדי, הדם שיצא ע"י נצוח המלחמה:

פסוק לז
יספוק. מענין ספק, כמו תחת רשעים ספקם:

פרק לה

פסוק ב
צדקי, שם צדקתי בא מאל:

פסוק ג
מחטאתי. יותר מן חטאתי:

פסוק ה
שמים, **שחקים**. שחקים גבוה משמים, ע"כ אמר שור שמורה הבטה מרחוק, וההבדל בין הבט וראה עי' ישעיה ה' י"ב:

פסוק ו
תפעל בו, תעשה לו. הפעל הוא העסק, והמעשה היא העשיה עצמה (ישעיה שם שם) ר"ל לא תפעל בו שינוי והתפעליות במדותיו ולא תעשה מעשה ממש ע"י רוב הפשעים שהם המרדים במעשה ממש:

פסוק ט
יזעיקו. ענין קיבוץ העם, וישועו הוא הצעקה לישועה, ע"י העשוקים ראוי שיזעקו העם ואם העושק בעל זרוע ישועו לישועה למושלי ארץ ושרי החיל:

פסוק י
נותן זמירות. העוף המזמר בלילה לא אמר איה אלוה עושי, שאינו משגיח עלי, כי ה' השגיח על שמירתו:

פסוק יב
ולא יענה. וה' לא יענה, ויל"פ שר"ל אחר שיחכמנו מעוף השמים א"כ איך שם יצעקו העשוקים ואין איש עונה אותם, שזה מפני **גאון רעים** שהתגבר הרע על הטוב ובני אדם עצמם אשמים בדבר שלא יצאו לעזר לעשוקים:

פסוק יג
אל, **ושדי**. התבאר בכל הספר, ששדי מציין ההשגחה. מצד היותו אל הוא שומע, ומצד היותו שדי משגיח רואה ומשגיח על אלה הדברים:

פסוק יד
דין. הדין יש לפניו, ואתה נבראת לו להדין, ר"ל לעשות הדין, מענין ותחולל ארץ ותבל:

פסוק טו
כי אין, הדין, לכן פקד אפו. ועל שלא ידע, פקד אפו **בפש**, מענין ריבוי, כמו ופשו פרשיו:

פרק לו

פסוק ב
כתר. המתן, ולתורתו איים ייחלו (ישעיהו מ"ב:ד') ת"י יכתרון.

פסוק ג
דעי, כבר התבאר למעלה (ל"ג י'). כביר, העוצם וההגדלה בכמות ובאיכות:

פסוק ז
ואת מלכים (**ישיבם**) **לכסא**, ואם ישיבם לנצח, אז יגבהו:

פסוק ט
כי יתגברו. שעתידים להתגבר:

פסוק י
ויאמר. מוסב גם לפסוק י"א י"ב שכ"ז יאמר להם:

פסוק יא
ימיהם ושניהם. עמ"ש יחזקאל כ"ד ד', ר"ל גם השנוים שיתחדשו ע"י הזקנה והשנים יהיו בנעימות:

פסוק יב
בשלח. חרב הדוקרת:

פסוק יג
ישימו אף, יתאנפו כי אסרם, **ולא ישועו** להתפלל לישועה:

פסוק יד
בנוער נפשם. הרוחנית (כנ"ל ל"ד י"ד), **וחיתם** חיי הגוף, ע"י **הקדשים** המזומנים למשכב שימותו לרוב ביסורים קשים:

פסוק טו
יחלץ עני. היינו הנכנע מפני ה' יחלצנו ע"י עניו והכנעתו, שהוא הפך של ישימו אף:

פסוק טז
הסיתך. שפתה אותך שלא יוכל הצר לפתוח פיו עליך לקטרג, מי הסית אותך הרחב שהיו לך וגדר מוצק הצוקה הפנימית (פערצווייפלונג כמ"ש ישעי' ח' בהבדל בין צרה לצוקה, ונחת, שרשו ינח מה שמונח בשלחן, או שרשו נחת מה שיורד על שלחנך:

פסוק יז
דין, ומשפט. הדין הוא הטענות, והמשפט הוא הפסק וגמר הדין, מצייר שהשטן י"ל נגדו דין וטענות, ובין הדין והטענות ובין חקת המשפט עצמו יתמכו את דבריו וקטרוגו:

פסוק יח
יסיתך בשפק. יסית אותך שתסתפק, כמו תחת רשעים ספקם, בינינו ישפק (למעלה ל"ד), ופעל יסיתך מוסב על החמה, שהגם שהמה לשון נקבה פה בא בדרך שם מופשט, שהוא מסית ומדיח, והשמות המופשטים יבואו פעמים בל"ז ופעמים בל"נ כפי כונת המדבר כמ"ש בכ"מ:

פסוק יט
היערך. היטעון כנגד המקטרג, כמו ערכה לפני התיצבה, ולא ערך אלי מלין, **שועך** מה שאתה שוע ונדיב, או מה שאתה שועה ופונה אל ה' בעת שאתה לא בצרה:

פסוק כ
תשאף. מענין הבטה וצפוי, לעלות, שיסתלקו עמים מן העולם, כמו כעלות גדיש בעתו:

פסוק כא
השמר. להשמר לבלתי תפן.
מעוני, מסבת העוני בחרת בזה לפנות אל און:

פסוק כד
שוררו. מענין שיר שהיו מחברים שירים על פעלי ה', או מענין הבה:

פסוק כה
חזו בו. שע"י פעולותיו יחזו במחזה הלב גדולת הבורא, ובכ"ז מצד שהוא אנוש (ששם זה מורה על ההקטנה) יביט רק למרחוק:

פסוק כז
יגרע. מגרע אותם מן הארץ לאסוף אותם אל האויר, ופי' יגרע נטפי מים לאדו, שהם יזוקו מטר, שמן האדים יתהוה מטר ע"י הזקה והתכה:

פסוק כח
יזלו, ירעפו. הנזילה הוא בשפע והרעף טפות טפות (עמ"ש ישעיה מ"ה):

פסוק כט
מפרשי עב. נקרא בעת שהוא מפורש ואינו מצומצם, בעת שהשמים טהורים, ומצייר שהעב מבין (כי דרך המליצה להשאיל בינה ושכל לעצמים בלתי בעלי שכל כמו בטרם יבינו סירותיכם אטד):
ותשאות. מענין חשך, אשאון והמון הגשם הסוכך באויר:

פסוק ל
אורו. האור והחום הפרוש ונעצר באדים:

פסוק לב
כפים. העננים, בעת יתגלו, כמ"ש עב קטנה ככף איש, עליה על הכף שהוא הענן, ובעבור שכף יד בא בלשון נקבה אומר עליה.
במפגיע מענין פגישה, פגישת העננים זה בזה:

פסוק לג
רעו. מענין תרועה, **מקנה**, פרשתי מענין קנה וסוף קמלו, שהקנה היה חלול ואביב והיו מתריעים בו ובא הקו"ף בלא דגש להקל כמ"ש במכלול שלפעמים יפול הדגש. ויל"פ מקנה מענין קנאה, כמו סמל הקנאה המקנה (יחזקאל ח' ג'), תרועה של קנאה ואף העולה על למעלה, והוא יגיד על המטר ויבשר הגשם:

פרק לז

פסוק א
ויתר. יעתק ממקומו:

פסוק ב
הגה. ענות חלושה ממוצע בין הדבור והמחשבה אהגה כיונה:

פסוק ג
ישרהו. פרשתי כמו ישורהו, כי נל"ה ונ"ע משתתפים. ויל"פ מענין שרון שמשתתף עם מישור, שהקול הולך ביושר תחת כל השמים, או שהוא שם מענין ישר. ישרו הולך תחת כל השמים, והיו"ד שרשית:

פסוק ד
יעקבם. מענין עקב שמורה על הסוף והאיחור:

פסוק ו
לשלג הוא. הוה לשלג את ארץ, ר"ל שיתהפך לשלג, כמו והיו לדם ביבשת:

פסוק ז
יחתום. גמר המעשים חתימת ספרי הזכרונות:

פסוק ט
החדר. חדרי תימן, ממזרים מן הרוחות המפזרות העננים, מענין תזרם כמו דוה:

פסוק י
מנשמת. נשימה החזקה שלכן נסמך לשם אל, כמו שלהבת יה, ארזי אל. במוצק, דבר חזק, ר"ל יתן במוצק, שיתהפכו לדבר נקפא:

פסוק יא
ברי. שרשו ברה, כמו דלי מן דלה, השלג הלבן אשר יטריח עב והוא למשא עליו:

פסוק יב
מסבות. שם, או בינוני מההפעיל, **בתחבולותיו**, גדרו קישור עצות רבות שונות לתכלית אחד כמ"ש בפי' משלי.
לפעלם, למען יפעלו, ושיעורו לפעלם על פני תבל ארצם כל אשר יצום:

פסוק יג
ימצאהו. מוסב על המסבה:

פסוק טו
בשום. מנסבות או תחבולותיו עליהם:

פסוק טז
מפלשי. אין לו דוגמא, וענינו למעלה מגבולות העבים, וי"מ ממשקל העבים:

פסוק יז
בהשקט. מקור עומד:

פסוק יח
תרקיע. תעלה דרך רקיע עד שחקים, וכבר בארנו (ישעיה ס' מ"ה) ששחקים גבוהים משמים, ומורה ע"מ שהוא למעלה מן הטבע:
כראי מוצק. כמראה חזק, הנעשה מן מתכות מוצק:

פסוק יט
נערך. בא על הוכוח (כנ"ל ל"ו י"ט) וימליץ הוכוח כערך מלחמה שא"א לערוך מערכה בחשך:

פסוק כ
יבולע. ענין הסתר, כמו כבלע את הקדש:

פסוק כב
מצפון. ממקום צפון ונעלם, ובא במליצה כמו שהזהב צפון במעמקים כן כל הדברים היקרים והחכמות הרמות הם צפונות, ומלת יאתה נמשך לשתים:

פסוק כג
לא יענה. בא בפעל גם על הרמת קול, קול ענות נכי שומע וכן תחשה ותעננ עד מאד (ישעיהו ס"ד:י"א) לפי פירושי:

פרק לח

פסוק ח
בגיחו. ענין גחון. שהיולדת שחה על גחונה מכאב הלידה. כמו חולי וגוחי בת ציון כיולדה (וכמ"ש ביחזקאל ס' ל"ב):

פסוק ט
ענן לבושו, **וערפל חתולתו**. הענין יצוייר כדבר שלם שעושים ממנו לבוש, והערפל הוא אד ומצוייר כדבר בלתי שלם שאין ראוי ללבוש רק לחתל בו:

פסוק י
ואשבור. פעל משם כי באו בנים עד משבר:

פסוק יא
ישית. מוסב על החק, החק הזה ישית פה בעת גאון לו, וי"ל ישית מענין יסוד כי השתות יהרסון, פה יסוד החק:

פסוק יב
ידעת. יוצא הודעת:

פסוק כג
קרב, **ומלחמה**, הקרב היא המלחמה בקרוב, ומלחמה גם מרחוק:

פסוק כה
תעלה. צינור ובריכה של מים, ובא במליצה על נטפי המטר כ"א בצינור מיוחד, כי השטף שישטף בפעם אחת נפלג לצינורות דקות.
חזיז, הברק היוצא, מלשון מחזה, ויש חזיזים נראים בלילה בלתי משמיעים קול כמו מאורי צפון, ע"כ אמר חזיז קולות, ר"ל ברק שיש עמו רעם, והעננים העוצרים בתוכם אש עלעקטרי נקראים חזיזים (זכריה י'):

פסוק כו
(כו-כז) **לא איש**, **לא אדם** . התבאר אצלי התו"ה (ויקרא סי' י') שאיש כולל כל יש ונמצא, ואדם שם מיוחד לאדם לבדו, וארץ שלא יש בו שום יש ונמצא הוא לרעה, ומדבר לא אדם בו אבל יש שם מרעה לבהמות הוא לטובה להצמיח מוצא דשא, ויל"פ שהמאמרים מקבילים. להמטיר על ארץ לא איש להשביע שואה ומשואה כי שם אין מקבל תועלת מן המטר, מדבר לא אדם בו להצמיח מוצא דשא:

פסוק כח
(כח-כט) **הוליד ילדו**. האב הוא המוליד והאם היא היולדת:

פסוק ל
פני תהום. הוא השטח העליון של המים של העומק שהוא הפנים, יתלכדו ע"י הקרח:

פסוק לא
כימה כסיל. עמ"ש עמוס (ה' ח'). **מעדנות** מעינן קשר, בדברי חז"ל:

פסוק לב
ועיש, כמו עושה עש כסיל וכימה, מיני כוכבים:

פסוק לג
משטרו. מענין שוטר ומושל, שכל חק ינהיג הארץ:

פסוק לו
בטוחות. דבר הטוח בטיט.
שכוי משכיות לב עמ"ש ישעיה ב'. והחכמה מקובלת,והנפש ערוכה לקבל חק החכמה, וכחותיה מסודרים מול החקים האלה, ועז"א מי שת בטוחות, הגם שהגוף סותם ומטיח לכחות האלה בטיט עב, והבינה הוא להבין דבר מתוך דבר, עז"א מי נתן, שנתן ללב האדם הכח התבוניי להתבונן בינה:

פסוק לז
מי יספר. כמו ונגולו כספר השמים, שהם כספר כתוב עליהם כל התולדה.
ונבלי מענין נבל וכנור:

פסוק לח
למוצק. יסוד חזק, כמו לה' מצוקי ארץ, יסוד הארץ וממליץ כמ"ד ארץ מאמצעיתה נברא, תחלה נברא המוצק והמרכז ואליו התחברו רגבים ע"י כח המושך שיש לו עד שנעשה הכדור כולו:

פסוק לט
לביא, **כפירים**. עמ"ש הושע ה':

פרק לט

פסוק א
חולל אילות. כמו קול ה' יחולל אילות מענין לידה:

פסוק ד
יחלמו. מענין חלום, ר"ל כן נקבע בטבע כח דמיונם.
בבר בתבואה כמו נושאות בר ולחם:

פסוק ה
ערוד. חמור הבר, על פרא למוד מדבר ת"י כערודא דמדוריה במדברא, ואמרו חז"ל משיכיר בין חמור לערוד ודרכו לקשרו במוסרות:

פסוק ו
ביתו, **ומשכנותיו**. המשכנות הם סביב הבית, סביב מגורתו ארץ מלחה שגרוע מערבה:

פסוק ח
יתור. מענין לתור את הארץ ,והוא שם במשקל יבול יקום, **ירוק** עשב ירק:

פסוק ט
אבוסך. שם מפטמין הבהמות, עמ"ש ישעיה א':

פסוק י
בתלם עבותו. אם תקשר עבותו בתלם: תלם הוא מקום שכבר נחרש שמקום החריץ נקרא גדוד ומקום הבולט נקרא תלם, כגלים על תלמי שדי (הושע י"ב:י"ב). **ישדד**, משם שדה, ישוה האדמה אחר החרישה לעשותה שדה, כמו יפתח וישדד אדמתו (ישעיהו כ"ח:כ"ד):

פסוק יג
רננים, אאל"פ על עופות הזמיר, שהם לא יניחו ביציהם בארץ, והמפ' פי' על היענה, ורננים כולל גם רינון של אבל וקינה כמו קומי רוני בלילה, שהיענה מקוננת תמיד, ויש הבדל בין אבר לכנף ונוצה, שם כנף הונח על הנוצות הארוכות המחוברות בקצה האבר המעופף, והפרק עצמו נקרא אבר, והנוצות הקטנות נקראו נוצה, כמ"ש (יחזקאל י"ז ג'), והיענה הכנף נעלסה, ר"ל משובח, אבל אין לה אברה חסידה ונוצה, כי האבר של בת היענה כבד, והנוצות הם מועטים, ולכן א"א לה לישא כנף ולעוף באויר:

פסוק טו
תזורה. מענין מעיכה ויזר את הגיזה, והדישה להפריד אוכל מהפסולת כמ"ש בפי':

פסוק טז
הקשיח. מענין אכזריות.
ללא לה יל"פ בניה הם אצלה דומים ללא, כדבר לא, כדבר שהוא אין ואפס, והיא בלי פחד על שיהיה לריק יגיעה:

פסוק יז
השה. מענין שכחה, והיא שכחה החלטית שלא נמצא עוד בכח הזכרון לזכור הדבר, משא"כ השוכח יזכור שנית החכמה תבא מן החוץ אמר שבהפך השה חכמה, והבינה היא כח האדם להבין דבר מדבר והיא חלקו, אמר שלא חלק לה בבינה:

פסוק יח
כעת. כמו שהיה ראוי בעת שהיתה יכולה לעוף למרום.
תמריא, מענין פיטום פעל משם מריא, שור מפוטם:

פסוק כא
יחפרו, **וישיש**. בא רבים ויחיד, כי מדבר על המין ובזה ידובר בשתי הלשונות כמ"ש בכ"מ:

פסוק כג
תרנה. מענין תרן הספינה, **אשפה**, כפשוטו.
להב חנית דומה בעיניה כתורן של אשפה:

פסוק כה
בדי שופר. אם תקעו די, ר"ל הרבה:

פסוק כו
יאבר. יפרוש כנפיו. עי' למעלה פ' י"ג:

פסוק כט
חפר, מענין ריגול כמו ויחפרו לנו את הארץ, שממקום הגבוה יביט האוכל החפור בארץ בעומק.
יעלעו, שרשו לוע, לחייהם מלאו דם:

פרק מ

פסוק ב
יסור, **מוכיח**. המוסר הוא ביסורים, והתוכחה הוא וכוח בדברים. עמ"A ירמיה ג', **הרוב**, מי שעושה מריבה עם שדי אשר יסור, מוכיח אלוה, אלוה מוכיח, **יעננה** ראוי שיענה על תוכחתו:

פסוק ד
אשיבך. היא תשובה לסתור הדברים, וזה הבדלו מן מענה וכנ"ל כ':

פסוק י

עדה, **תלבש**. העדי הוא על המלבוש, הוד והדר יהיה הלבוש, כמו הוד והדר לבשת ע"ש הבדלם. ועליו תעדה עדי גאון וגובה שהוא התגאות הנפש על ההוד וההדר שלו:

פסוק יא

עברות אפך. העברה היא שטף האף להשחית גם מי שלא חטא כמ"ש בכ"מ, ועז"א וראה כל גאה:

פסוק יב

השפילהו, **הכניעהו**. שישפל בפועל ויכנע בלבו.

והדוך, מקור מהקל שרשו הדך. פי' רמוס:

פסוק יג

בטמון. תואר למקום שנטמנים שם תחבש ותקשר שם פניהם:

פסוק טו

בהמות. בהמה אחת ששמה בהמות:

פסוק טז

כחו, **אונו**. הכח היא הפנימי והאון היא התגלות הכח לחוץ (ישעיה מ'):

שרירי. כמו שררך אגן הסהר:

פסוק יז

יחפץ. בעת יחפץ, וזנבו הוא כינוי לאבר שלו, **פחדיו** תרגום מרוח אשך מרים פחדין:

פסוק יח

עצמיו, גרמיו, הגרמים הם בעצמות הקשים, ועצם כולל הרכים והקשים. כמטיל כמשא של ברזל:

פסוק כ

בול. כמו יבול, ר"ל הרים בול ישאו לו לעושהו:

פסוק כב

צללו. הצל שישאר ממנו, ר"ל שארית עצמותיו יסכוהו צאלים:

פסוק כג

יגיח. ימשכנו אל גחונו :

פסוק כד

בעיניו. עם העין והמעין שלו. ינקב, יפתח נקבי אף במוקשים הנמצאים באפיו:

פסוק כה
תמשוך, צווי, **חכה** בו צדים דגים הגדולים ישעיה י"ט, חבקוק א', **תשקיע**, שתניח לשונו. כמו אז אשקיע מימיהם (יחזקאל ל"ב:

פסוק כו
אגמון, **חוח**. חכה נעשה מאגם וגמא או מקוץ שבו צדים דגים קטנים:

פסוק ל
יכרו. כמו ויעש להם כרה גדולה.
חברים בני החבורה, כנענים הם הסוחרים הקטנים (ישעיה כ"ג):

פסוק לא
התמלא. תמלול, כמו בלא יומו תמלא (למעלה טו) והא' בא תחת הכפל כמ"ש המדקדקים, **בשכות**, מענין ושמת שכין בלועך, והם שני משקלים, **בצלצל** הקופיץ שכורתים בו ראשי הדגים הגדולים כ"פ הרלב"ג:

פסוק לב
זכור. מקור, ופי' אל תוסף לזכור מלחמה לכן בא פת"ח בהפסק, כי ההפסק הוא במלת מלחמה:

פרק מא

פסוק א
(א-ב) **הגם**. היוטל ויושלך עוד אל מראיו מי שהוא לא אכזר בעת יעורנו משנתו? עתה לא יהיה כן:

פסוק ד
בדיו, איבריו שהם כענפים באילן, וח ן כמו חן כמו בן ב ן נון, חן של ערך איבריו וסדורם:

פסוק ו
דלתי. השפתים נראים כדלתות:

פסוק ז
אפיקי. חזקי, כמו אפיקי נחושה (מ' י"ח).
צר, סלע חזק כמו צור,

פסוק י
עטישותיו. בדברי חז"ל המתעטש בתפלתו:

פסוק יא
כדודי. חתיכות אש.
יתמלטו יצאו לחוץ, כמו בחמודו לא ימלט (למעלה כ'):

פסוק יב
כדוד נפוח. כמו סיר נפוח, אגמון אד העולה מן אגם מים בעת החורף:

פסוק יד
תדוץ. אין לו ריע ובלשון תרגום הוא מענין שמחה, ומענינו הוא הפך הדאבה:

פסוק טו
מפלי. מקומות הבשר הפרוים שנראים כנופלים, **יצוק** חזק:

פסוק טז
פלח תחתית. מן הריחים, והעליונה נקראת פלח רכב (שופטים ט' ל"ג):

פסוק יז
משתו. כמו משאתו. כמו יתן ה' את שלתך (ש"א א').
משברים יתחטאו הנקיים מכל שבר:

פסוק יח
מסע ושריה, מיני כלי זיין:

פסוק כא
תותח. הקלעים הגדולים שהמהרסים בם המבצרים:

פסוק כב
ירפד. כמו רפידתו זהב, יציע תחתיו דברים חרוצים וחותכים.
עלי טיט, כעלי טיט:

פסוק כד
יחשב תהום. דרך המליצה להשאיל שכל וחכמה לכל העצמים, כמו יבין מפרשי עב, כאשר יהגה האריה התהום מושב כן בלבבו, כי אחריו יאיר נתיב לשיבה:

פסוק כה
משלו. מענין ממשלה, **העשו**, הנברא והנוצר לבלי חת, בלי חתת ואימה:

פסוק כו
שחץ. הבריות הגדולות מאד (למעלה כ"ח):

פרק מב

פסוק ב

מזמה. מחשבות עמוקות:

פסוק ג

(ג-ד) **מעלים עצה**. ה' אמר לו (ל"ח) מי זה מחשיך עצה, והוא משיב שאינו מחשיך עצה כי מאמין שהעצה תאיר אורה לפני ה', רק הוא רצה שלא יעלה העצה וישיגוה בני אדם: **ולא אבין**, ולא אדע. הבינה ע"י היקשים ועיון השכל, והידיעה ע"י החוש והנסיון, ופירש לכן הגדתי שמע נא ואנכי אדבר: